

Van-Warak Wank Manastırı (Yedi Kilise) Koruma ve Onarım Uygulama Projesi Hakkında Bir Analiz

Dr. Öğr. Üyesi Şahabettin ÖZTÜRK

*Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon ABD. Başk. Tuşba/VAN, Türkiye
sahozturk13@gmail.com
Orcid No: <https://ocid/1000-001-6979-3342>*

ÖZET

Doğu Anadolu Bölgesi, tarihin en eski çağlarında günümüze kadar, doğudan batıya, kuzeyden güneye çeşitli dönemlerde kavim göçlerine ev sahipliği yapmıştır. Bölgede egemenlik kuran her uygarlık, ekonomik gücü doğrultusunda, siyasi, sosyal ve kültürel yapısına bağlı olarak, tapu niteliğindeki anıtsal mimari yapıları inşa etmiştir.

Orta Çağ da Doğu Anadolu Bölgesi'nin zorlu ve çetin yaşam şartlarına rağmen, farklı inançlardaki her türden mimari yapılar, Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin düşünce hoşgörüsü ile mimariye yansımıştır. Tek tanrılı Hristiyan Monofizit inancına sahip olan Ermeniler ile Müslümanlar karşılıklı dostluk ve hoşgörü anlayışı asırlarca bölgede hüküm sürmüştür.

XVII. yüzyılın sonlarında itibaren XVIII. yüzyılın başlarında Avrupa da başlayan ve emperyalist güçlerinde desteklediği milliyetçilik hareketleri, XIX. Yüzyılın başlarında artış sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde teba-i sadıka olarak bilinen Ermeniler, milliyetçilik hareketleri olumsuz etkisi altında kalarak, istenmeyen bazı olayların gelişmesi sebep oldu. Günümüz Van Şehri'nin doğusunda yer alan Erek Dağı eteklerinde inşa edilen Warak Wank Manastırı, Van Valiliği tarafından onarıma yönelik uygulama proje çalışmaları başlatılmıştır. Warak Wank Manastırı'nın farklı tarihlerde, yedi adet farklı mimari form işlevlerden oluşan yapı ve diğer tamamlayıcı bölümlerden oluşmaktadır. Değişik dönemlerde inşa edilmiş olan kilise yapılarının güneybatısında keşiş hücreleri, eğitim mekânlarından oluşan iki bina hizmet birimleri yer almaktaydı.

Bölgedeki manastırlar uzun yüzyıllar varlıklarını devam etmiş, ve yeni yapılarla sürekli geliştiğinin ilginç bir örneği olan bu dini yapılar, Osmanlı dönemi Hristiyan mimarisinin de güzel örneklerini barındırmaktadır. Bu bakımdan Warak Wank Manastırı, Mimarlık ve Sanat Tarihi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ermeni Mimarisi, Warak Van Manastırı, Erek Dağı, Koruma Projesi, Jamaton.

An Analysis on Van-Warak Wank Monastery (Seven Churches) Conservation and Renovation Application Project

Dr. Şahabettin ÖZTÜRK, Lecturer

*Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, Director of Restoration Programme, Tuşba/Van, Turkey sahozturk13@gmail.com
Orcid No: <https://ocid/1000-001-6979-3342>*

ABSTRACT

Eastern Anatolia Region has received human migrations from East to West; from North to South since early ages in the history till today, in various periods. Each civilization that had dominated the region built some monumental architectural structures which carried land register qualities depending on its political, social and cultural habit, oriented by its economical power.

Every kind of architectural buildings of various faiths reverberated on the architecture of Eastern Anatolia Region in spite of tough and hard life circumstances during Middle Ages thanks to Ottoman and Seljuk Empires' toleration for thoughts. Mutual neighbourliness and toleration mentality had been prevailed in the region for centuries between muslims and Armenians whose faith is monotheist Christian.

Nationalism movements which had been supported by imperialist powers had started at the end of the XVII. and beginning of the XVIII. Centuries, increased at the beginning of XIX. century. Armenians that had been known as Loyal Nation in the Ottoman State, caused some undesired incidents to happen being affected by nationalist movements.

Van Governorate has started an Application Project work towards renovation for Warak Wank Monastery which is located at Ereğ Mountain's foot, east of the today's City of Van. Warak Wank Monastery was consisted of seven buildings and other complementary sections which were built in different dates as varied architectural forms and functions. Two buildings, consisted of monks' cells and educational spaces were located in the south-west of the Churches that were built in various periods.

Monasteries had survived during centuries in the region. These religious buildings include good examples of Ottoman period's Christian architecture as well, being an interesting fact about this architecture as had been developing continuously with newer structures. From this aspect, Warak Wank Monastery has importance with Architecture and Art History.

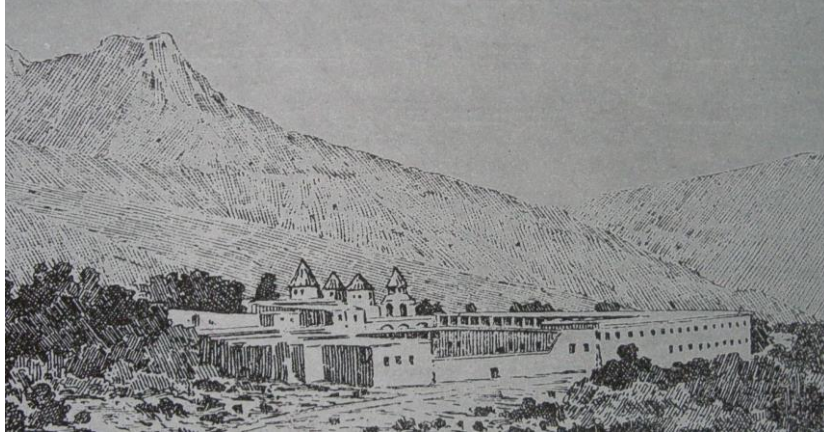
Keywords: Armenian Architecture, Warak Van Monastery, Ereğ Mountain, Conservation Project, Jamatun.

1.GİRİŞ

Van Gölü Havzası tarihin değişik dönemlerde farklı bölgelerden büyük göçler yaşanmıştır. Ermeniler 'in de Demir Çağı'ndan itibaren bölgeye göç ettiği bilinmektedir. Bölgede M.Ö. 900'lu yıllarda kurulan Urartu Devleti Ermeniler 'den farklı bir dil yapısı ve kökenden olduğu için hiçbir bağlantıları söz konusu değildir. Urartu Devleti'nin yıkılmasından sonra İran kökenli devletlerin tüm Doğu Anadolu ile birlikte bu bölgeye de hâkim olduğu görülmektedir (Yıldırım, 1996: 102-115).

Helenistik Çağ'da kurulan Armenia Krallığı ise Romalılar tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bölge İran ve Roma iki büyük güç arasındaki sınır hattında yer aldığı için savaşlarda zarar görmüştür. Ortadoğu'dan yayılan Hıristiyanlığın erken dönemlerde bölgede etkin olduğu ve IV. yüzyıldan itibaren burada Hıristiyan devletler kurulduğu kabul edilmektedir. 451 Kadıköy Konsilinde İsa-Masih'in insan ve Allah doğaları arasındaki ilişki ile ilgili tartışmalarda farklı düşünen din adamlarının etkisi ile Ermeniler, Süryaniler ve Koptların büyük çoğunluğu inanç esasları konusunda diğer cemaatlerden ayrılarak Doğu Hıristiyanlığını oluşturmuştur (Küçük, 1997:145-173), (Karaca, 2004: 32-35).

Diğer Hıristiyan toplumlar bu inancı Monofizit şeklinde de tanımlamışlardır. Ermeni toplumunun kendine has özellikleri olan ve bugün Ermenistan sınırları içerisinde kalan Eçmiyadzin'den idare edilen mezhebi, genellikle meşhur azizleri Surp Kirkor Lusovoriç'ten esinlenen "Gregoryen" veya "Lusovorçagan" adları ile bilinir. Kilise örgütü ise kendisini genellikle Apostolik Ermeni Kilisesi şeklinde isimlendirmeyi tercih eder. Bu mezhebin kilise ve manastırları Doğu Anadolu'nun değişik yerlerinde görülmektedir (Kaşkarlı,1990: 44-50), (Aydın, 1991: 16-18).

Şekil 01. Warak Wank Manastırı Kuzeybatı Genel Görünüşü (Anonim)

Bugün Van şehir merkezine dokuz kilometre uzaklıkta Erek Dağı olarak bilinen Warak Dağı'nın eteklerinde bulunan Yukarı Bakraçlı Mahallesi içerisinde kalan manastırın temellerinin III. Nersesin Katolikosluğu zamanında atıldığı, değişik bölümlerinin ise VII. ve XIX. yüzyıllar arasında inşa edildiği bilinmektedir (Şekil 01-05). Ermeni Kilise geleneklerine göre dağ eteklerindeki manastır bir dizi mucize ile kutsanmış ve ziyaret yeri haline gelmiştir. Roma İmparatoru Diocletianus zamanında yaşadığı kabul edilen Romalı asil bir ailenin güzel ve eğitilmiş kızı Hripsime Hıristiyan dinini kabul etmiş ve İmparatorun takibinden kaçarak bir grup Hıristiyan genç kız ile birlikte Doğu Anadolu'ya sığınmıştır. Hripsime'nin aralarına katıldığı otuz beş bakire genç kızın önderleri başrahibe Gayane'dir. Bazı kaynaklar İmparator Diocletianus'un Hripsime ile evlenmek istediğini ama bekârlık yemini eden genç kızın bunu şiddetle ret ettiğini anlatır. İmparator Ermeniler'in Kralı Drtad'a, Hripsime'yi bularak onu kendisine göndermesini bildirmiş, ancak onun güzelliğine vurulan Kral Drtad Hripsime'yle evlenmek istemiştir.

Kral Drtad'ın isteğini de reddeden Hripsime, diğer otuz beş bakireyle birlikte öldürülmüş ve kral bu olaydan altı gün sonra aklını yitirmiştir. Kral Drtad'ı bu durumdan kurtaran, Hıristiyan olduğu için yıllar evvel derin bir kuyuya hapsedtiği Surp Kirkor Lusavoriç olmuştur. Kral ve hanedan 302 yılında Aziz tarafından Murad Nehri'nde (Aradzani) vaftiz edilmiş ve devletin resmi dini Hıristiyanlık olmuştur. Hripsimyants Bakireleri olarak bilinen bu bakire genç kızlar, Ermenilerde ilk toplu Hıristiyan şehitleri olarak bilinmektedir. Surp Hripsime, Hıristiyanlığın kabulüne vesile olduğundan Ermeni Kilisesi tarafından yüceltilmiştir (Parmaksızoğlu, 1968: 323,324), (Meydan Larousse, 1988: 330, 331), (Karca, 2004: 19-21), (Strabon, 1993: 9,35,111), (Kızıloğlu, 1983.177-179), (Metin, 1992: 11-13), (Öztürk, 2012: 10-37).

Şekil 02. Warak Wank Manastırı Güneybatı Genel Görünüşü (Anonim)

Bu genç kızların beraberlerinde taşıdıkları, İsa Mesih'in çakıldığına inanılan gerçek haçın bir parçasını Erek Dağı eteklerine getirdikleri ve burada sakladıkları kabul edilir. İşte bu haç parçası uzun asırlar gizli kaldıktan sonra 653 yılında Warak Dağı (Erek) keşişlerinden Totig'in rüyetinde, dağın tepesinde on iki sütun üzerinde yükselen bir mabedin ortasında, nurlar saçarak halde görülmüştür. Bu haç az sonra uçarak dağın eteklerindeki Warak Manastırı'nın sunak masası üzerine konar. Totig ve öğrencisi Hovel manastıra koşarlar ve bu haçın önünde dua ederler. Haçın ortaya çıkarılışıyla, dönemin Ermeni Katolikosu III. Nerses (Şinoğ) manastıra gelip durumu doğruladıktan sonra, bölge büyük önem kazanır ve özel bir yortu burada kutlanmaya başlar (Şekil 01-03), (Koçaş, 1976: 49,50).

Olağanüstü olaylarla dolu bu menkıbe doğrultusu Ermeni kilisesinin kutladığı bu yortuya Waraka Haç yortusu denir. Ermeni Kilisesi takvimine göre; Waraka Haç, Haç'ın Yüceltilişi yortusundan iki hafta sonra Eylül'ün üçüncü haftasına rastlar. Ermeni cemaati diğer Hıristiyan Kiliselerinin kutladığı üç Haç yortusunu da kutlar. Ancak, Waraka Haç Yortusu'nu sadece Ermeni Kilisesi kutlamaktadır (Nersessian, 1965:66,95), (Urfalı, 1987:12).

Şekil 03. Warak Wank Manastırı Kuzeybatı Görünüşü (EKP NuK)

Barındırdığı kutsal hatıra nedeniyle büyük bir ziyaret yeri haline gelen manastır zamanla yapılan eklerle büyümüş ve içerisindeki kilise ve şapellerin sayısı artmıştır. Yapı bu nedenle Yedi Kilise olarak da bilinmektedir. Manastır XI. yüzyılda bir süre başpiskoposluk merkezi de olmuştur (Karaca, 2004: 12,13), Şahin, 1988: 29-33), (Layard, 1853: 409), (Deyrolle, 1876: 391), (Lynch, 1965: 113-115), (Lalayan, 1910: 57-76).

Vasurakan Kralığı'nın 1021 tarihinde Bizans hâkimiyetine girmesinden sonra son kral Senekerim'in 1021'de Sivas'a göç ederken bu kutsal emaneti beraberinde Sivas'a götürdüğü, ancak kralın ölümünden sonra vasiyeti gereği emanetin 1027 yılında Warak Wank'a geri getirildiği anlaşılmaktadır. Manastırın tüm tarihi boyunca önemli bir kütüphaneye sahip olduğu ve önemli bir el yazması merkezi olduğu da bilinmektedir. Yapıda bulunan bir el yazmasına der kenar olarak 1066 tarihinde Kraliçe Mikhe'nin "Warak Manastırı'nın bir kısmını kendi imkânlarımla oğullarım ve Gagik Kralım adına yaptırırım" ibaresi yer almaktadır (Şekil 01-03).

Vasurakan Bölgesi en parlak çağını X. ve XI. yüzyıllarda yaşamış ve bölge manastırları hızla büyümüştür. Osmanlı döneminde manastırın önemini koruyarak manastıra bazı ilave dini ve sivil yapılar eklenmiştir (Grousset, 1947: 433-435, 551-556,643), (Thierry, 1969:142-145), (Honigman, 1970:66,166-168), (Ostrogorsky, 1991: 291). 1857 yılında burada batılı anlamda eğitim veren bir de okul açılmıştır. 1896 yılında bölgede Ermeni cemaati ile Müslüman cemaati arasında gerçekleşen olaylarda manastır büyük ölçüde zarar görmüş ama kısa süre sonra onarılarak canlandırılmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde yapı topluluğunu inceleyen Walter Bachmann bir plan hazırlamış ve yapının değişik fotoğraflarını çekmiştir. Bu inceleme sayesinde bugün yapının yok olan bölümleri

hakkında bilgi edinilebilmektedir. 1915 olaylarından sonra kapanan manastır hızla harap olmuş ve bazı bölümleri köy evlerinin ve destek birimlerinin bir parçası olmuştur (Şekil 01-03), (Bachman, 1913: 33-40). Bu tarihten 1918 yılına kadar bölgedeki Hıristiyan Ermeniler, bölgedeki dini yapılarda her türlü ibadet-sosyal ve kültürel faaliyetlerini Osmanlı Devleti'nin hoşgörüsü içerisinde özgür bir şekilde yapmışlardır.

Şekil 04. Warak Wank Manastırı Kuzeybatı Genel Görünüşü (Anonim)

XVII. yüzyılın sonlarında Avrupa da emperyalist güçler tarafından başlatılan ırkçı ve milliyetçilik hareketleri, XIX. yüzyılın başlarında artmıştır. Milliyetçilik hareketleri batılı devletlerin desteği ile özellikle Osmanlı Devleti'nin doğu illerinde Ermeni halkın yoğun yaşadığı bölgelerde olumsuz etkileri görülmüştür. Osmanlı Devleti'nde Teba-i Sadıka olarak bilinen Ermeni halkı, milliyetçilik hareketleri olumsuz etkisi altında kalarak, tarihte görülmemiş istenmeyen bazı olayların gelişmesi sebep olmuştur.

Bu döneme kadar Müslüman ve Ermeni halklar arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarının zayıflayarak kopmasına ve karşılıklı olarak bazı olumsuz olayların yaşanmasına neden olmuştur. Yaşanan olumsuz etkiler sonucunda, 1918 yılında bölgede yaşayan Ermeni halkı bölgeyi terk ederek, Osmanlı Devleti tarafından zorunlu göçe tabii tutulmuştur (Akçora, 1994: 192,193). Bu tarihten sonra Warak Wank Manastırı'nı kullanılmayan yapılar müstemilat bölümlerinin tamamen tahrip olup yıkılıp olmasına neden olmuştur.

Warak Wank Manastırı'nı yerli ve yabancı turizme açmak amacıyla ilk koruma çalışmaları, Van Valiliği İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği tarafından 2009-12 yılları arasında, onarıma yönelik uygulama proje çalışmaları başlatılmıştır. İlk olarak Warak Wank Manastırı'nı özgün dokusunu ortaya çıkartmak amacıyla manastır çevresindeki niteliksiz yapıların yıkılarak kamulaştırma çalışmaları başlatılmıştır. Ancak, 2011 yılında meydana gelen Van Depremi'nden dolayı tamamlanamamıştır (Şekil 01-05).

Şekil 05. Warak Wank Manastırı Kadastro Durumu (V. T. K. M. İşlenerek Ş. Öztürk)

Manastır onarım uygulamasına yönelik hazırlanan rölöve, restitüsyon, restorasyon projeler, 2011-12 yıllarında tamamlanarak Van Kültür Varlıkları Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır. Warak Wank Manastırı'na ait tüm mimari koruma proje ve raporlar, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanı Öğretim Üyesi Dr. Mimar ve Sanat Tarihçisi Şahabettin Öztürk ün koordinatörlüğünde ve proje müellifi öncülüğünde hazırlanarak tamamlanmıştır. Uygulama çalışmaları ise Kültür ve Turizm Bakanlığı, Van Valiliği, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve İpekyolu İlçe Belediyesi işbirliği çerçevesinde devam etmektedir.

2. KONUM

Warak Wank Manastırı, Van İli, İpekyolu Merkez İlçesi, Yukarı Bakraçlı Mahallesi, Pafta No: 10, Parsel No: 1056'da yer alan yapının mülkiyeti özel şahsa aittir (Şekil 06). Warak Wank Manastırı, Van şehir merkezinin dokuz kilometre doğusunda yer alan Ereğ Dağı'nın (3204 m.) güney yamacındaki Yukarı Bakraçlı Mahallesi'nin içerisinde bir taraça üzerinde zemine kurulmuştur.

Şekil 06. Van İli Hıristiyan Dini Yapılar Haritası (Anonim)

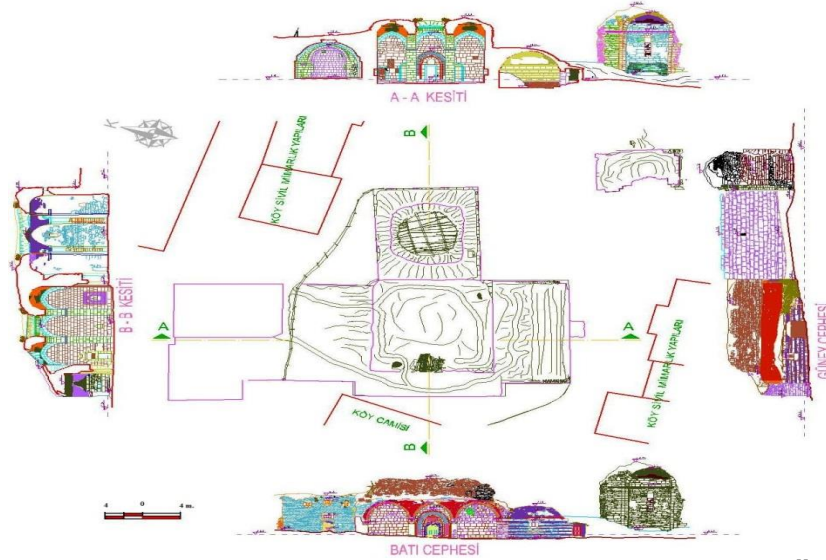
Manastır çeşitli kaynaklarda Yedi Kilise, Varagavank Manastırı, Van Ereğ Dağı ve Surp Haç Manastırı gibi isimler ile bilinmektedir. Warak Wank Manastırı'nın değişik zamanlarda inşa edilmiş altı kilise, bir Jamaton, bir çan kulesi ve dış duvarlarla çevrili birçok tamamlayıcı yapıdan oluştuğu bilinmektedir.

Şekil 07,08. Warak Wank Manastırı Batı ve Güneybatı Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)

Manastırı meydana getiren yedi kilisenin güneydoğusunda yer alan ve bitişik olarak inşa edilen Sainte Sopiha Kilisesi ve Sainte Jean Kilisesi diğer beş kilisede bir koridor ile ayrılmış zemine kurulmuştur. Manastırın doğu ve batı bölümündeki tamamlayıcı mekânları ile ana yapının çevresinin büyük bir bölümü günümüzde toprak altındadır. Yapılacak bilimsel kazı çalışmaları ile plan tipleri ortaya çıkarmak mümkündür.

Warak Wank Manastırının iki yapısı ve manastır çevresindeki diğer tamamlayıcı yapıları tamamı yıkıktır. Günümüzde mevcut olan manastır yapılarının özellikle örtü sisteminde ciddi statik sorunları mevcuttur.

Şekil 09. Warak Wank Manastır Rölöve Vaziyet Planı (Ş. Öztürk)

Günümüzde manastır yapılarının dışında yer alan mimari yapıların yerine nitelsiz bir ve iki katlı yapılar ile manastırın batı giriş kapısının kuzeyine bir betonarme cami inşa edilmiştir. Manastır yapılarının üzerinde yer aldığı alan 1770 m²'dir. Warak Wank Manastır, 1915 yılına kadar kullanılmış, daha sonra bölgede gelişen Ermeni olaylara bağlı olarak yapılar terk edilip, doğanın ve definecilerin olumsuz etkisi altında kalarak tahrip olmuştur (Şekil 06-19).

3. TARİHÇE

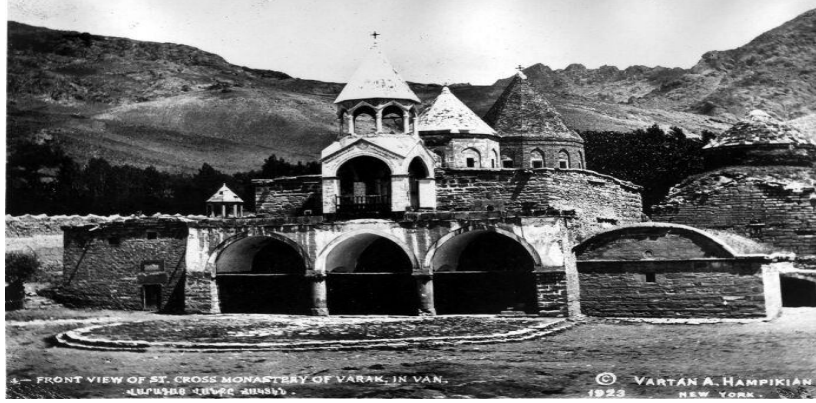
Warak Wank Manastırının farklı tarihlerde, yedi adet farklı mimari form işlevlerden oluşan yapı ve diğer tamamlayıcı yapılardan meydana gelmektedir (Şekil 91-95), (Kurucu, Öztürk, Güler, 2015: 619-622). Bunlar;

3.1. Sainte Sophia Kilisesi; Yapının ana bölümünü oluşturan bu kilise günümüze ulaşmayan bir kitabeye göre Vaspurakan Krallarından Senekerim'in eşi tarafından 981 yılında inşa edilmiştir.

Şekil 10,11. Warak Wank Manastır Rölöve Vaziyet Planı (Ş. Öztürk)

Manastırın tespit edilebilen ilk kilisesi ve merkezi olan yapı uzun dikdörtgen şeklindedir. Asıl ibadet yerinin doğu ucunda derin bir apsis, batısında ise üç bölümlü bir yapıya sahiptir. Yapının ana ibadet yerinin, diğer örneklerde olduğu gibi, içte kubbe dışta ise basit bir konik çatı ile örtüldüğü düşünülebilir (Şekil 15-19).

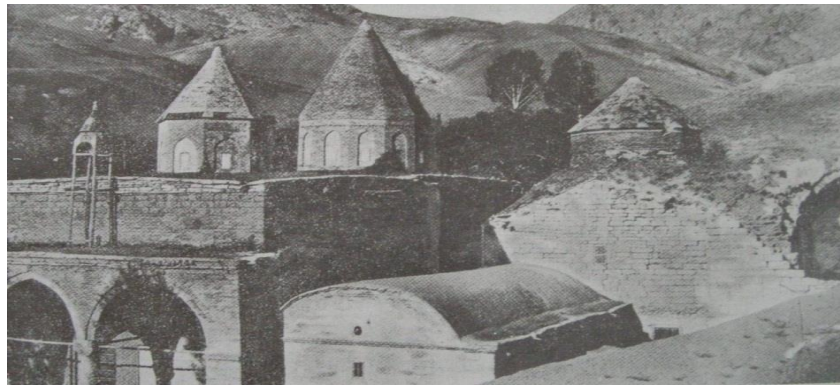
Şekil 12. Warak Wank Manastırı Güneybatı Genel Görünüşü (Vartan A. Hampikian)

Manastırı gösteren XIX. yüzyıl sonlarına ait çizim ve fotoğraflarda yapı harap ve örtü sistemi tamamen yok olmuştur. Günümüzde yapıya ait sadece apsisi bölümünün bir parçası mevcuttur (Öztürk, 2011: 10-37).

3.2. Sainte Jean Kilisesi; Sainte Sopia Kilisesi'nin kuzeyinde bulunan Sainte Jean Kilisesi'nin, 1003 ve 1021 yılları arasında tahta oturan Vaspurakan Kralı Senekerim tarafından inşa edilmiştir. Sainte Jean Kilisesi, birçok yazılı kaynakta Sırpuhi Sofia Kilisesi, Surp Hovhannes Kilisesi, Surp Hovhannes Kilisesi ve Aziz Yahya Kiliseleri olarak farklı isimlerde bilinmektedir(Şekil 19).

Bu kilise sadece eski fotoğraflar ve Bachmann'ın hazırladığı plan aracılığı ile tanınmaktadır. Yapının batı yönünde üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Günümüzde tamamıyla yıkık bir konumdadır (Bachman, 2013: 33-40), (Öztürk, 2011:10-37).

3.3. Surp Astuacacin Kilisesi; Surp Hovhannes Kilisesi'ni inşa ettirdiği kabul edilen Kral Senekerim, onun güneyinde, Surp Asvadzadzin'e adanan bir kiliseyi kendisi ve eşi için mezar kilisesi olarak inşa ettirmiştir. Çeşitli tarihi yazılı kaynaklarda Surp Astuacacin Kilisesi, Surp Asvadzadzin Kilisesi ve Meryem Ana Kilisesi vb. isimler ile bilinmektedir.

Şekil 13. Warak Wank Manastırı Güneybatı Görünüşü (Mikhitarist Rahipler Basımevi, Viyana, 29)

Tetragonos planlı yapının ana ibadet yerinin üzerinin bir kubbe ile örtüldüğü anlaşılmaktadır. Bu plan tipinin Doğu Anadolu'da sadece Ermeni yapılarında kullanıldığı, ama XI. yüzyılda plan tipinin Bizans sanatının meşhur sekiz destekli yapı tipine ilham kaynağı olduğu sanılmaktadır. Yapının diğer bölümlerinin üzeri toprak damla örtülmüş olmalıdır. Kubbe kasağı ile birlikte bu külahın da 1648 yılında bir depremde yıkıldığı ve başrahip Kirakos denetiminde yapılan çalışmalar sonucunda aynı yıl yeniden inşa edildiği bilinmektedir (Şekil 19), (Öztürk, 2011:10-37).

3.4. Surp Sainte Geogers jamatonu; 1648 yılında manastırın Meryem Ana'ya adanan yapısının batı cephesine bir jamatun inşa edilmiştir. Giriş kapısı üzerindeki bir kitabeye göre, tarihi verilen bu inşaatı mimar Tiratour yapmıştır (Şekil 13-19). Kiliselerin batı cephelerine eklenen hazırlık mekânları bilinmekle birlikte, jamatunlar dikkat çekici büyüklükleri ile değişik yapılardır. Burada ortada dört ayağa oturan dokuz kubbeli mekân Surp Kevork'a adanmıştır (Öztürk, 2011:10-37).

Şekil 14,15. Warak Wank Manastırı Surp Sainte Geogers Jamatunu Giriş Kapısı ve Kitabe Görünüşleri (Ş. Öztürk)

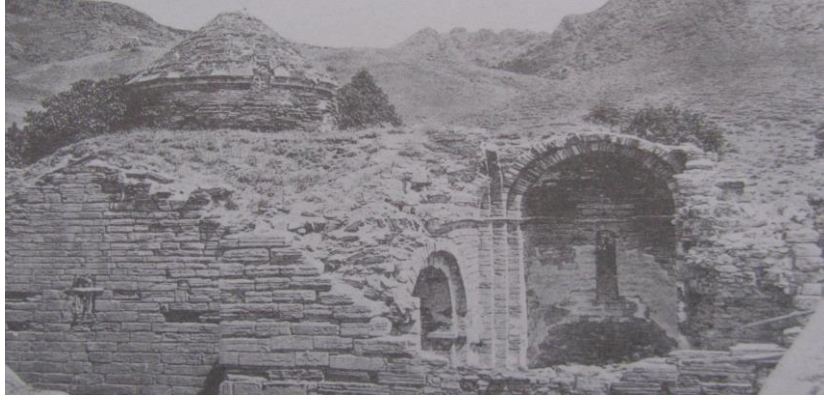
Kitabenin Türkçe Anlamı;

"Katoğikos, Philippe'nin gözetiminde, 1648 yılında Tanrı'nın iyilikçi peygamberin iradesiyle ve Saint Signe'nin gücüyle, Vardapet Ter Kirikos'un asil Hoca Amirhan'ın, Saroukhan'ın Rouhidjan ve Martiros'un yönetiminde olduğu kadar bütün halkın ve Mimar Tiratour'un desteğiyle kubbelerle taçlandırılmış giriş (sahn), avlu ve duvarlar tamir ettirildi. Ey İsa korkunç günde onları hatırlar mısın" (Karaca, 1996: 148), (Thierry, 1969: 152).

Şekil 16. Warak Wank Manastırı Kuzeybatı Genel Görünüşü (Anonim)

Zankagadun olarak bilinen bu yapı geleneksel Ermeni mimarisinde olmamasına rağmen XIX. yüzyılda birçok kilise ve manastıra eklenmiştir (Thierry, 1986: 796,797,823), (Thierry-Donabedian,1998:48-50), (Güzeloğlu,1996:48-50), (Karaca,1996:17,18). Yapı detayları açısından Ortaçağ Ermeni mimari geleneğinden beslenen çan kuleleri yapılarla uyumlu unsurlar olarak inşa edilmiştir(Şekil 19).

Şekil 17. Warak Wank Manastırı Batı Görünüşü (Anonim)

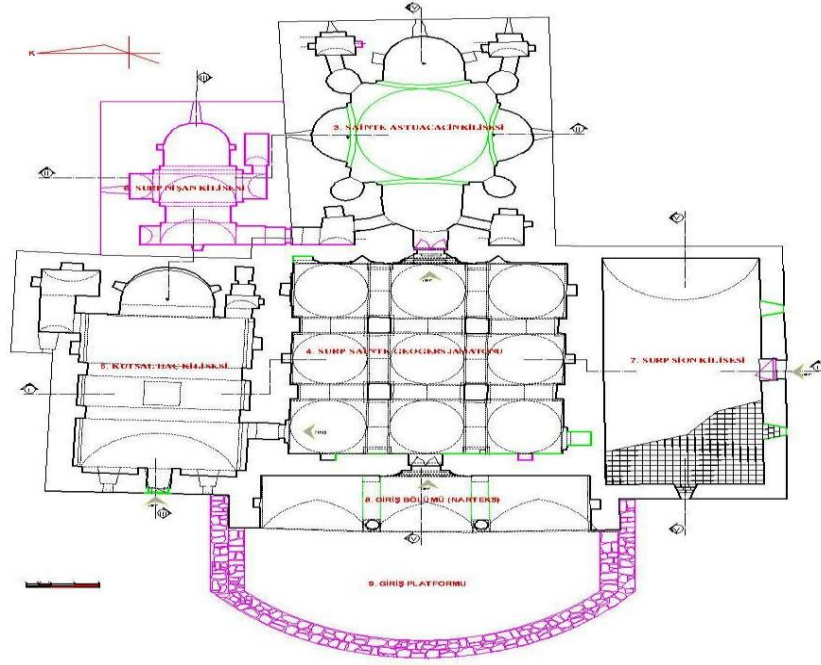
Bölgede dini tesislerde az da olsa çan kullanılmakla birlikte Ortaçağ'da yapılara çan kulesi inşa edilmemiştir. Jamatun, yapı topluluğunun en yoğun bezemeye sahip yapılarından biridir. Sivri kemerli ana giriş Ortaçağ taş kapı düzenlemeleri gibi bitkisel ve geometrik kökenli şeritler halinde bezeme kuşaklarına ve profilli silmelere sahiptir. Özellikle dört sıra mukarnas kapının bezemesindeki doğu etkilerini daha belirgin kılmaktadır. Yapının bezeme programları Ortaçağ ve Osmanlı sanatı ile yakın ilişki içerisindedir (Öztürk, 2011: 10-37).

Şekil 18. Warak Wank Manastırı Kuzeybatı Görünüşü (Anonim)

3.5. Kutsal Haç Kilisesi; 1817 yılında Vartabed Kirkor tarafından jamatunun kuzeyine inşa edilmiştir. Bu yapı bazı kaynaklara göre daha sonra başka amaçlar için de kullanılmıştır. Manastır topluluğunun en son eklenen birimlerinden biri olan yapı, uzun dikdörtgen şeklindedir (Şekil 19) (Öztürk, 2011: 10-37).

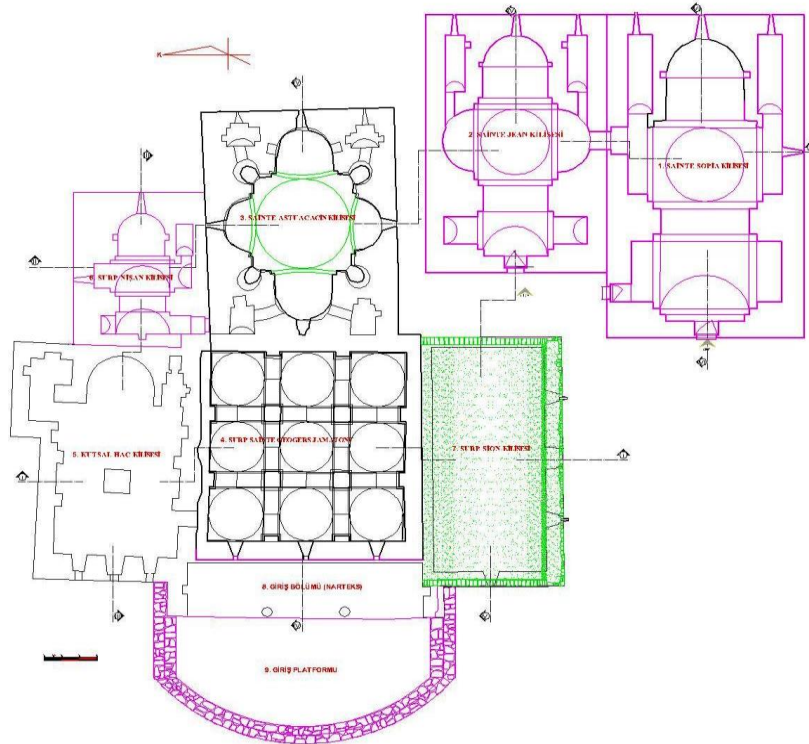
3.6. Surp Nişan Kilisesi; Meryem Ana'ya adanan kilisenin kuzeyine muhtemelen XVIII. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş küçük boyutlu bir şapeldir. Bachman'nın planına göre yapıya Surp Asdvadzadin Kilisesi'nin kuzeybatıdaki köşe odasından girilmektedir (Öztürk, 2011: 10-37).

Şekil 19. Warak Wank Manastırı 1.40 Kotu Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

3.7. Surp Sion Kilisesi; 1849 yılında jumatunun güneyine inşa edilen yapı kısmen yıkılan Sırpuhi Sofia Kilisesi'nin malzemesi ile inşa edilmiştir. Uzun dikdörtgen şeklindeki yapının örtüsü bir beşik tonozla gerçekleştirilmiştir. Apsisi bulunmayan mekânın kütüphane ve matbaa olarak kullanıldığı sanılmaktadır (Şekil 19) (Öztürk, 2011: 10-37).

3.8. Diğer Tamamlayıcı Mimari Yapılar; Değişik dönemlerde inşa edilmiş olan kilise yapılarının güneybatısında "L" şeklinde 47 adet keşiş hücresi, bir banyo mekânı, eğitimle ilgili sekiz odalı iki bina ve diğer hizmet birimleri yer almaktaydı. Bu yapılar ile kiliseler arasında bir avlunun bulunduğu eski resim ve çizimlerden anlaşılmaktadır. Geleneksel sivil mimari özelliğinde kerpiç malzeme ile inşa edilmiş olan bu yapılar tamamı yıkıldığı için mimari form ve fonksiyonel özellikleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz (Öztürk, 2011: 10-37).

Şekil 20. Warak Wank Manastırı 6.40 Kotu Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

Warak Wank Manastırı, ülkemizdeki Ortaçağ anıtlarının en önemlilerindedir. Doğu Anadolu manastırlarının uzun yüzyıllar varlıklarını devam ettirdiklerinin ve yeni yapılarla sürekli geliştiğinin ilginç bir örneği olan manastır, Osmanlı dönemi Hıristiyan mimarisinin de güzel örneklerini barındırmaktadır. Bu yapılarda bezeme ve ayrıntılarda Osmanlı sanatının izleri görülmekle birlikte genel düzenlemeler ve plan tiplerinde eski Ermeni mimarisi geleneklerinin devam ettiği gözlemlenmektedir.

Yapı XX. yüzyıl başında kısmen harap olmuş, bu nedenle birçok bölümü yapı yıkıntıları altında kalmıştır. Tüm alanda yapılacak temizlik ve kazı çalışmaları, bir yandan günümüze ulaşmamış olan yapıların duvarlarının alt seviyelerde ortaya çıkmasını, bir yandan da manastırın mimarisi ve süslemesi ile ilgili başka bilgilere ulaşılmasını sağlayacaktır. Warak Wank Manastırı, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından 17.06.1997 tarih ve 1978 sayılı kararı ile anıt niteliğinde yapı olarak tescil, daha sonra ise 19.07.2013 tarih ve 433 sayılı karar manastır koruma alan sınırı belirlenmiştir.

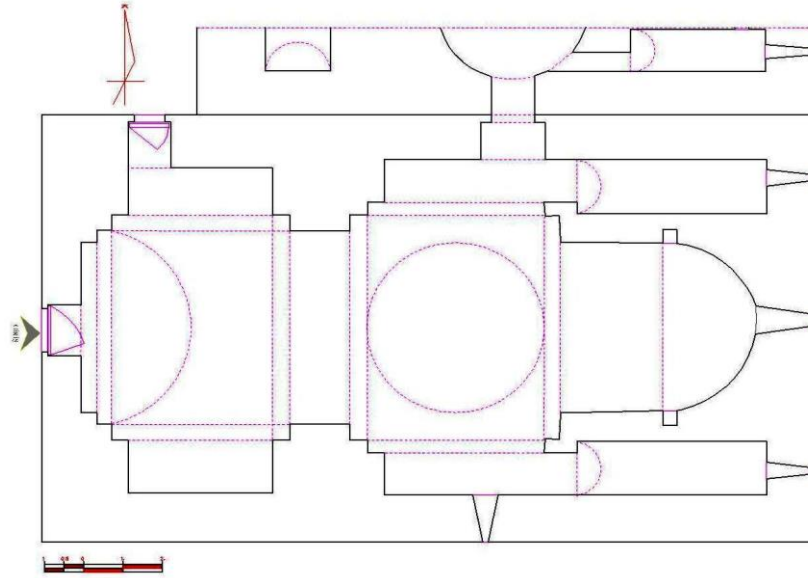
Warak Wank Manastır'ına ait uygulama projeleri, 2010-12 yılları arasında Van Valiliği İl Özel İdaresi Genel Sekreterliği tarafından uzman elemanlara hazırlanmıştır. Hazırlanan projelerden rölöve ve restitüsyon projeleri, Van Kültür Varlıklarının Koruma Kurulu Müdürlüğü tarafından 16.03.2011 tarih ve 799 sayılı kararı ile restorasyonu projesi ise 05.04.2012 tarih ve 140 sayılı kararı ile onaylanmıştır (Şekil 11-19), (Öztürk, 2012: 3-17).

4. YAPININ İNCELENMESİ

4.1. Plan

4.1.1. Sainte Sopiha Kilisesi

Warak Wank Manastır'ının ilk ve en eski kilisesi olan Sainte Sopiha Kilisesi doğu batı yönünde zemine kurulmuştur. Kiliseye batı beden duvarının ortasında yer alan 1.15 m. genişliğindeki tek kanatlı ahşap doğramalı kapıyla girilir. Üç bölümden oluşan kilise iç mekânın 5.96x14.00 m. ölçülerinde doğu batı istikametinde dikdörtgen planlıdır (Şekil 19).

Şekil 21. Warak Wank Manastırı Sainte Sopiha Kilisesi Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

Asıl ibadet yerinin doğu ucunda derin yarıçapı 2.50 m. yuvarlak planlı ve 2.38 m. derinlikte bir apsis yer almaktadır. Apsisin tam ortasında ve güney beden duvarında bir adet 0.30 m. genişlikteki iki pencere ile iç mekânı aydınlatılması sağlanmıştır. Apsisin kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı 0.35 m. genişlikte birer niş yerleştirilmiştir. Yapının ana ibadet yeri içten 4.50 m. çapında kubbe, dışta ise konik piramidal çatı ile örtülüdür. Ana kubbe içten dört yönde kemerler üzerine oturmuştur(Şekil 19-21).

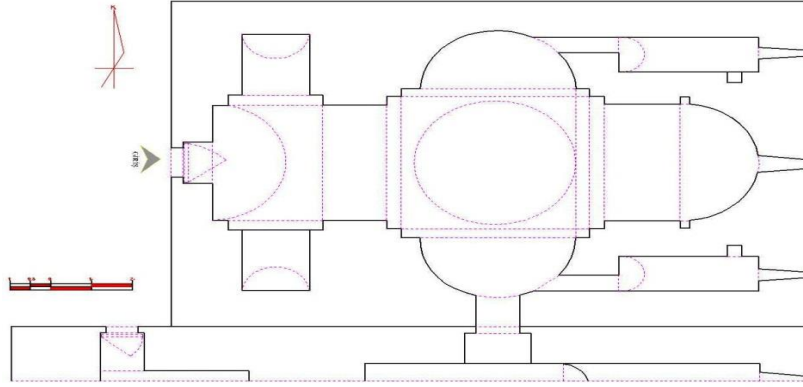
Ana mekânın doğu yönünde düz bir duvar içine yerleştirilen apsisinin iki yanında simetrik olarak 1.43x4.83 m. ölçülerinde içten üzeri yuvarlak beşik tonoz ile örtülü Pastoforion mekânları bulunmaktadır. Her iki Pastoforion mekânlarının doğu beden duvarındaki 0.15 m. genişliğindeki mazgal pencereler ile mekânın aydınlatılması sağlanmıştır. Ana mekânın kuzey duvarının doğusunda yer alan 1.08 m. genişlikteki tek kanatlı ahşap doğramalı bir kapı ile bitişik olarak sonradan inşa edilmiş Sainte Jean Kilisesi'ne içten geçiş sağlanır.

Ana mekân ile batı bölüm arasında kuzey güney yönünde kenarlarda daha küçük ortada 1.52 m. genişlikte kemerler ile ayrılmıştır. Giriş bölümü üzeri doğu batı yönünde yuvarlak beşik tonoz ile örtülüdür. Bu mekânın kuzey ve güney beden duvarlarında karşılıklı olarak 1.41 m. derinlikte birer niş yerleştirilmiştir. Kuzey nişi içerisinde sonradan açılmış, 0.78 m. genişlikteki tek kanatlı kapı ile bitişik kiliseye geçiş sağlanır.

4.1.2. Sainte Jean Kilisesi

Yapıya giriş batı beden duvarının ortasında yer alan 0.95 m. genişliğindeki tek kanatlı bir kapı yardımıyla 3.70x8.94 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı mekâna girilir.

İç mekân, giriş, ana ve apsis olarak üç mekândan oluşmaktadır. İlk giriş bölümü 2.70x3.70 m. ölçülerinde, doğu batı yönünde yuvarlak beşik tonoz ile örtülüdür. Bu bölümün güney ve kuzeyinde duvarlar içerisine gömülü nişler yer alan benzer mimari özellikteki olup kuzey güney yönünde yuvarlak beşik tonoz ile örtülüdür. İlk bölümden 4.26x4.26 m. ölçülerindeki kare ana mekâna geçiş 1.57 m. genişliğinde kuzey güney istikametinde gelişen yuvarlak bir kemer ile sağlanır. Yapının ortasında yer alan yarıçapı 2.00 m. olan kubbe dört yönde 0.25 m. genişliğindeki kemer üzerinde yükselmektedir. Ortadaki mekânın üzerinin dışta ise konik bir külah ile örtülüdür(Şekil 19,22).

Şekil 22. Warak Wank Manastırı Sainte Jean Kilisesi Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

Asıl ibadet bölümünün doğu yönünde kuzey güney istikametinde oluşan 1.88 m. kalınlığındaki yuvarlak derin bir kemer ile yarıçapı 1.90 m. olan bir apsis bölümüne geçilir. Apsisin doğu duvarının ortasında bulunan 0.27 m. genişliğindeki mazgal bir pencere ile iç mekânın aydınlatılması sağlanır. Apsisin kuzey ve güney yönlerinde 0.27 m. genişlikte iki küçük niş yerleştirilmiştir. Ana mekânın güney ve kuzey duvarlarına apsis form ve ölçülerinde yerleştirilen nişlerden, güneydeki niş eski planlara göre bitişindeki Sainte Sopiha Kilisesi'ne açılmaktadır.

Yuvarlak planlı nişleri doğusunda 1.10x3.44 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı Pastoforion uzun odaları yer alır. Pastoforion odalarının birer küçük niş ile doğu beden duvarı ortasında 0.17 m. genişlikte birer mazgal pencerelerle iç mekân aydınlatılması sağlanır(Şekil 19,22) .

Sainte Jean Kilisesi kuzey ve batı cepheleri boyunca uzanan "L" şeklindeki koridorun fonksiyonu anlaşılamamıştır. Muhtemelen birbirlerine yakın inşa edilen iki kilisenin arasında kalan boşluğu kapamak için inşa edilmiştir.

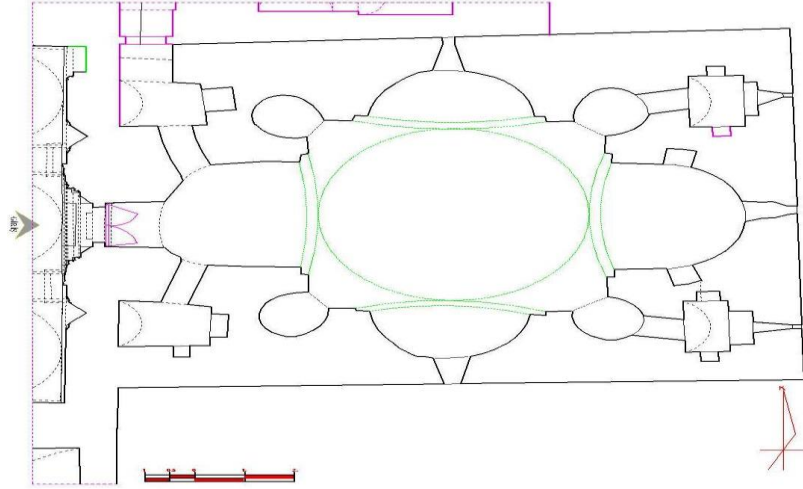
4.1.3. Surp Astuacacın Kilisesi

Yapı, dıştan 11.12x14.83 m. ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen planlı olarak tasarlanmıştır. Tetrakonkos planlı yapıya Jamaton yapısının içerisinden batı beden duvarının ortasında yer alan 1.12 m. genişlikteki oldukça dekoratif süslemeli çift kanatlı ahşap kapı girilir (Şekil 19,23-26). Yapının ana ibadet yerinin üzerinin bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeye geçiş için kare mekân köşelerine yerleştirilen küçük dairesel nişlerle kubbe kasağı bir sekizgene çevrilmiş ve 5.25 m. çapındaki kubbe bu kasağın üzerine oturtulmuştur.

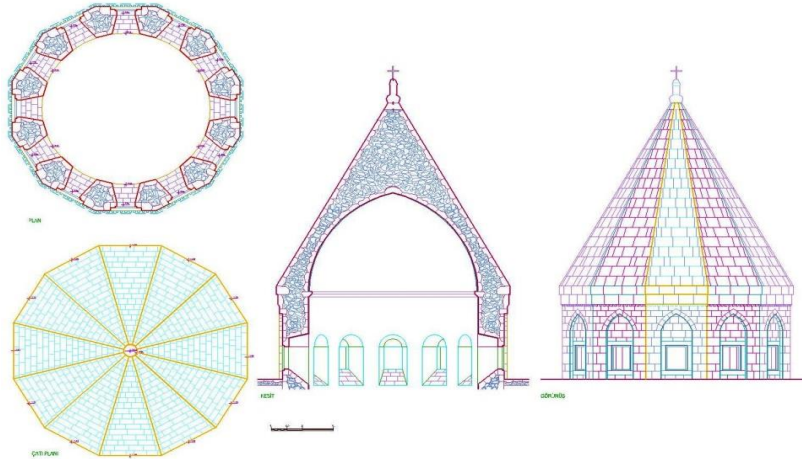
Şekil 23,24. Warak Wank Manastırı Surp Astuacacın Kilisesi Giriş Kapısı Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Yapının bu plan tipi tetrakonkos olarak anılabileceği gibi Ermeni mimarisinde sevilen adıyla Surp Hripsime planlı bir kilise olarak tanımlanmaktadır. Yapının iç mekân aydınlatılması, apsis bölümünü doğu beden duvarı ortasına yerleştirilen bir, güney ve kuzey beden duvarlarına açılan birer ve apsis bölümünün her iki yanında bulunan dikdörtgen planlı Pastoforion odalarında birer toplam beş adet mazgal pencere ile sağlanmaktadır.

Şekil 25. Warak Wank Manastırı Surp Astuacacin Kilisesi Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

Apsisin kuzey ve güneyinde birer, güney ve kuzey Pastoforion odalarında yedi toplamda dokuz adet niş yerleştirilmiştir (Şekil 19,23-26). Surp Astuacacin Kilisesi'nin kuzeybatı köşesinde yer alan Pastoforion odasının kuzeyinde yer alan 0.80 m. genişliğindeki sonradan açılmış bir kapı yardımıyla Surp Nişan Kilisesi'ne girilir. Kesme taştan inşa edilen Surp Astuacacin Kilisesi'nin kubbesi tuğla ile inşa edilmiştir. Boyutları ile kubbe hem çapı hem yüksekliği açısından manastırın en büyük kubbesini oluşturmaktadır(Şekil 19,23-26).

Şekil 26. Warak Wank Manastırı Surp Astuacacin Kilisesi Kubbe Detayı (Ş. Öztürk)

Kubbe dışarıdan on iki köşeli bir kaskak üzerinde gayet sivri bir taş külah ile örtülmüştür. Külah da on iki dilimlidir. Örtü sisteminin on iki dilimli detaylarının on iki havari ile ilişkilendirilebileceğini söylemek mümkündür(Şekil 19,23-26).

4.1.4. Surp Sainte Geogers jamatonu

Surp Astuacacin Kilisesi'nin batısında sonradan bitişik olarak inşa edilen Surp Sainte Geogers Jamatonu'na batı beden duvarının ortasında yer alan 1.20 m. genişlikteki

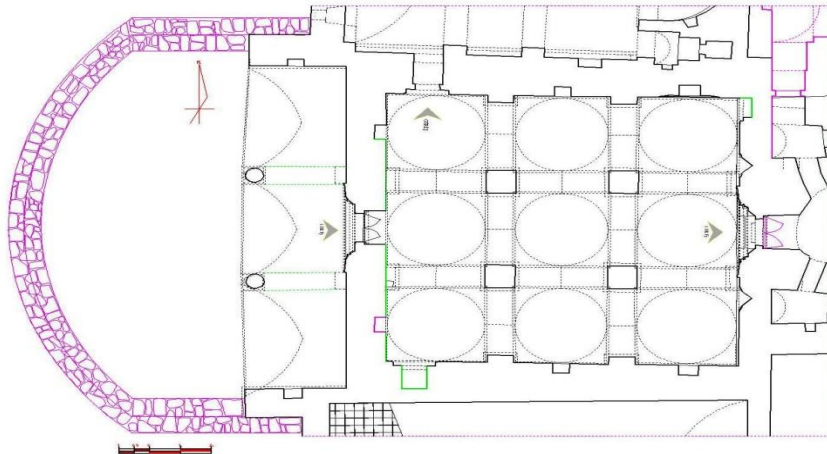
dekoratif bir kapı ile girilir. Giriş kapısı, Surp Astuacacin Kilisesi giriş kapısı ile aynı yatay aks üzerindedir (Şekil 19,27-35).

Jamaton iç mekânı, 11.35x11.35 m. ölçülerindeki kare planlı, ortada 0.96x0.96 m. ölçülerindeki kare planlı dört sivri kemer ayağa oturan 3.02 m. çapında dokuz benzer mimari özelliklere sahip kubbeli merkezi bir mekândan oluşmaktadır. Mekânın kuzey ve güney beden duvarlarında üçer, batı beden duvarına ise iki toplamda sekiz adet niş yerleştirilmiştir.

Şekil 27. Warak Wank Manastırı Surp Astuacacin Kilisesi Kubbe Detayı (Anonim)

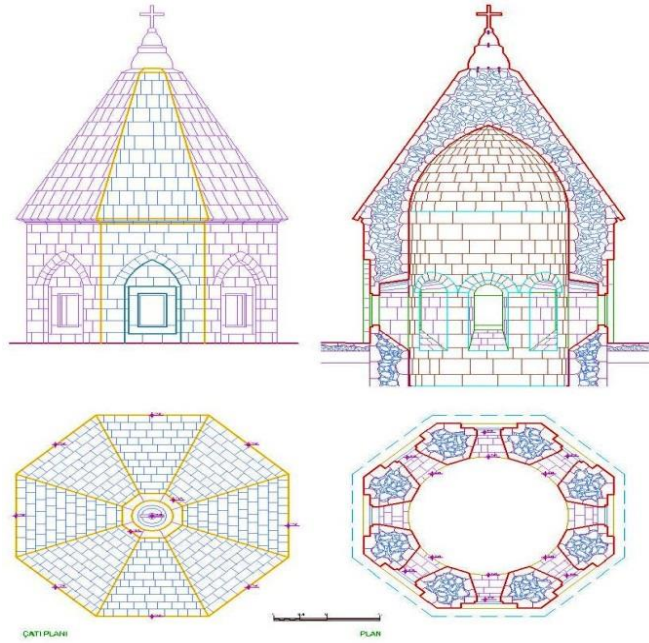
Daha sonraki dönemlerde güneybatı köşesindeki niş büyütülmüş, kuzeye batıdaki niş ise bir kapıya dönüştürülerek, buradan Kutsal Haç Kilisesi'ne geçiş sağlanmıştır.

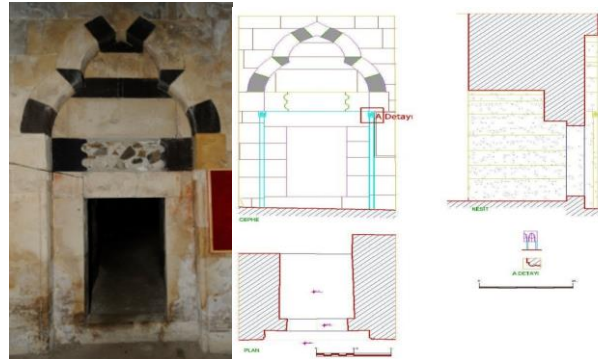
Şekil 28. Warak Wank Manastırı Surp Sainte Geogers Jamatunu Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

Jamatonun ortasındaki kubbenin dıştan sekizgen gayet yüksek bir kaskağı ve kubbenin üzerinde bir külâhı vardır. Bu kaskağta da sivri ve kaş kemerli bir düzenleme içerisinde dikdörtgen pencereler bulunmaktadır (Şekil 19,27-35).

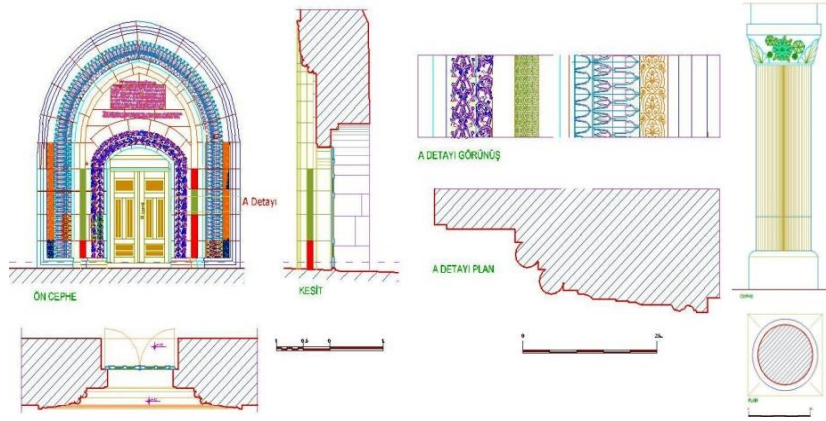
Şekil 29. Warak Wank Manastırı Surp Sainte Geogers Jamatunu Kubbe Detayı (Ş. Öztürk)

Şekil 30,31. Warak Wank Manastırı Surp Sainte Geogers Jamatunu İç Kapı Detay Görünüş ve Çizim Detayı (Ş. Öztürk)

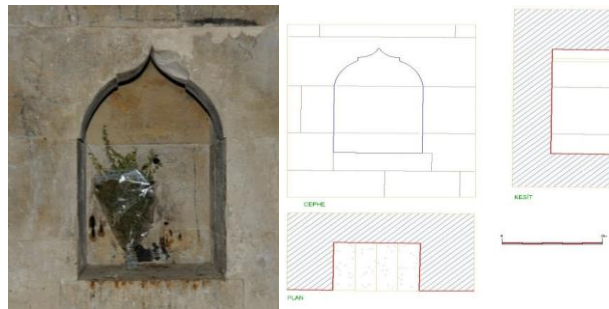
Jamatunun batısındaki giriş bölümü 3.30x13.55 m. ölçülerinde iki adet yuvarlak sütun üzerinde yükselen üç adet tuğla sivri kemerle dışarı açılan bir çeşit giriş revak inşa edilmiştir. Giriş bölümünün üzeri üç adet doğu batı yönünde sivri beşik tonoz ile örtülüdür.

Bu mekânın kısa kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı olarak yerleştirilmiş 0.60 m. genişlikte, 0.40 m. derinlikte iki adet niş bulunur. Bu üç bölümlü mekânın örtü sisteminin ortasında başlangıçta yer alan basit bir çan kulesi, giderek daha büyük bir kuleye dönüşmüştür.

Şekil 32,33. Warak Wank Manastırı Surp Sainte Geogers Jamaton Giriş Kapı ve Sütun Detayları (Ş. Öztürk)

Giriş mekânının daha batısında yer alan giriş platformu yarıçapı 10.15 m. olan iki basamaklı bir merdiven düzenlenmesi yapılmıştır(Şekil 19,27-35).

Şekil 34,35. Warak Wank Manastırı Surp Sainte Geogers Jamaton Giriş Kapı ve Sütun Detayları (Ş. Öztürk)

4.1.5. Kutsal Haç Kilisesi

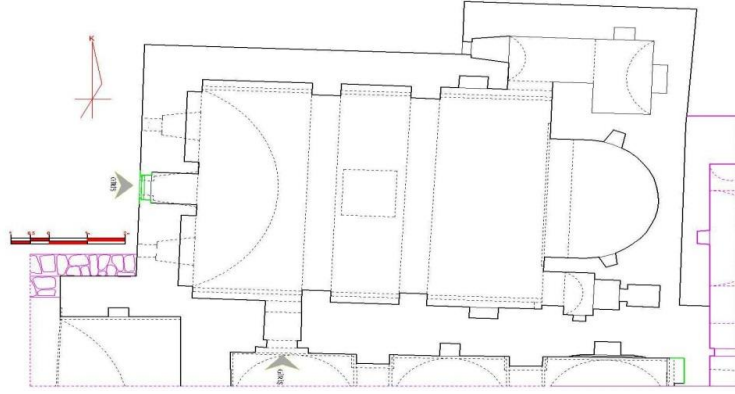
Surp Sainte Geogers jamatonu'nun kuzeyine sonradan bitişik olarak inşa edilen Kutsal Haç Kilisesi'ne batı beden duvarının ortasında yer alan 0.80 m. genişlikteki tek kanatlı kapı ile 6.74x9.18 m. ölçülerinde doğu batı yönündeki dikdörtgen planlı iç mekâna girilir (Şekil 19,36-39).

Kilise güneydoğu köşesinde yer alan Pastoforion odası üç farklı bölümden oluşmuştur. Kilisenin kuzeydoğu köşesinde yer alan Pastoforion odası güneydekine göre daha büyük ve iki bölümden oluşmaktadır. Bu mekânın doğu ve kuzey duvarında birer niş ve batısında ise bir mazgal pencere yerleştirilmiştir(Şekil 19,36-39).

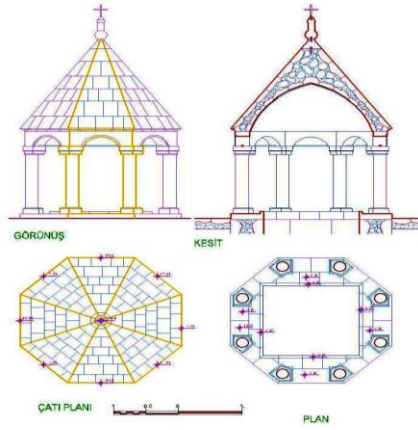

Şekil 36,37. Warak Wank Manastırı Kutsal Haç Kilisesi Giriş Kapısı Detayı ve İç Görünüşü (Ş. Öztürk)

Kilisenin giriş kapısının her iki yanında üst kotunda iki adet mazgal pencere ile iç mekânın aydınlatması sağlanmıştır. İç mekânın güney duvarında yer alan bir kapı ile Jamaton kısmına geçiş sağlanır(Şekil 19,36-39).

Şekil 38. Warak Wank Manastırı Kutsal Haç Kilisesi Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

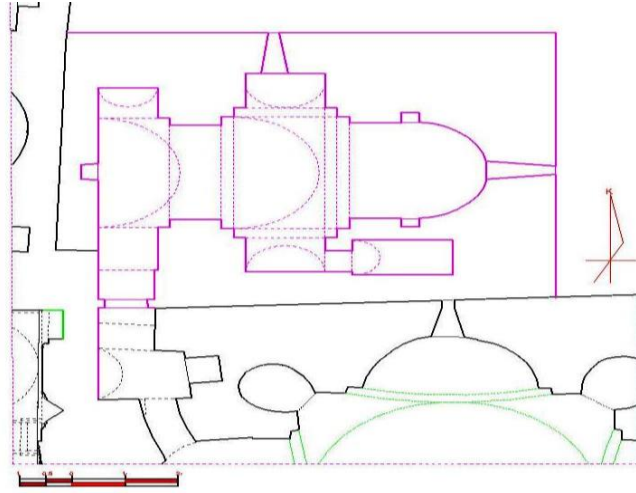

Şekil 39. Warak Wank Manastırı Kutsal Haç Kilisesi Aydınlık Feneri Detayları (Ş. Öztürk)

4.1.6. Surp Nişan Kilisesi

Kiliseye giriş güney beden duvarının güneybatı köşesinde yer alan 0.82 m. genişliğindeki tek kanatlı ahşap doğramalı kapıyla girilir. Üç bölümden oluşan kilise iç mekânın 3.17x4.74 m. ölçülerinde doğu batı istikametinde dikdörtgen planlıdır (Şekil 19,40).

Asıl ibadet yerinin doğu ucunda derin yarıçapı 1.37 m. yuvarlak planlı bir apsis yer almaktadır. Apsisin tam ortasında ve kuzey beden duvarında birer adet 0.23 m. genişlikteki pencere ile iç mekânı aydınlatılması sağlanmıştır. Apsisin kuzey ve güney duvarlarında karşılıklı 0.35 m. genişlikte birer niş yerleştirilmiştir. Yapının ana ibadet yeri 3.17x2.18 m. ölçülerinde doğu batı yönünde beşik tonoz ile örtülüdür. Bu mekânın kuzey ve güney beden duvarlarına yerleştirilen 1.50 m. genişlikte ve 0.97 m. derinlikte yer alan karşılıklı nişlerin üzeri kuzey güney yönünde yuvarlak beşik tonoz ile örtülüdür.

Şekil 40. Warak Wank Manastırı Surp Nişan Kilisesi Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

Güneydeki nişin doğusunda yer alan Pastoforion odası, 1.00x1.98 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Ana ibadet alanı ile ilk giriş bölümü arasında yer alan yuvarlak kemer ile ayrılmaktadır. Giriş bölümü, 1.34x3.11 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı üzeri beşik tonoz ile örtülüdür.

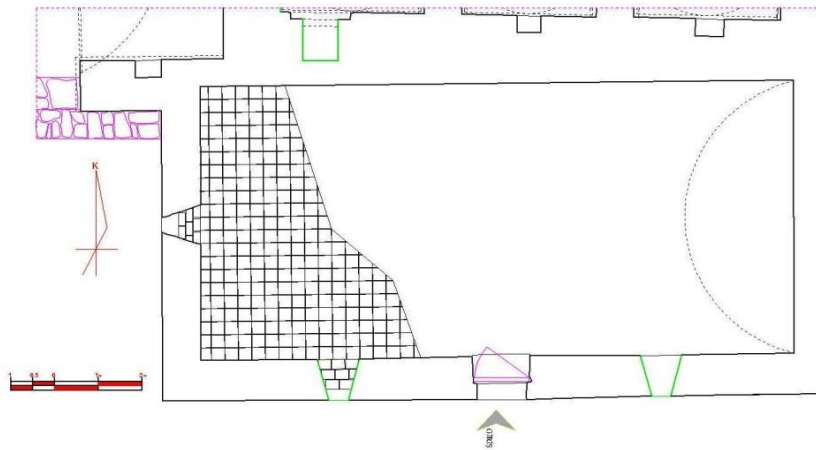
Kilise giriş kapısının karşısındaki kuzey beden duvarına bir büyük, batı beden duvarının ortasında ise bir küçük olmak üzere iki niş yerleştirilmiştir (Şekil 19,40).

4.1.7. Surp Sion (Kutsal Kudüs) Kilisesi

Yapı, Surp Sainte Geogers jamatonu'nun güney beden duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Surp Sion Kilisesi'ne güney beden duvarının ortasında yer alan 1.14 m. genişliğindeki tek kanatlı kapı ile girilir.

Doğu batı yönünde dikdörtgen şeklindeki yapı, 6.48x13.62 m. ölçülerinde yuvarlak beşik tonoz ile örtülüdür. Yapını batı beden duvarının ortasında bir, güney beden duvarında ise iki, toplamda üç adet 0.36 m. genişlikteki mazgal pencere ile iç mekân aydınlatılması sağlanmıştır. Yapının iç mekân fonksiyonel yapısı klasik kilise özelliklerini yansıtmamaktadır (Şekil 19,41).

Apsisi bulunmayan mekân belli dönemlerde kütüphane ve matbaa olarak kullanılmıştır. İçerisinde köşelerde görülen sekiler de belki bir trapezaya işaret etmektedir.

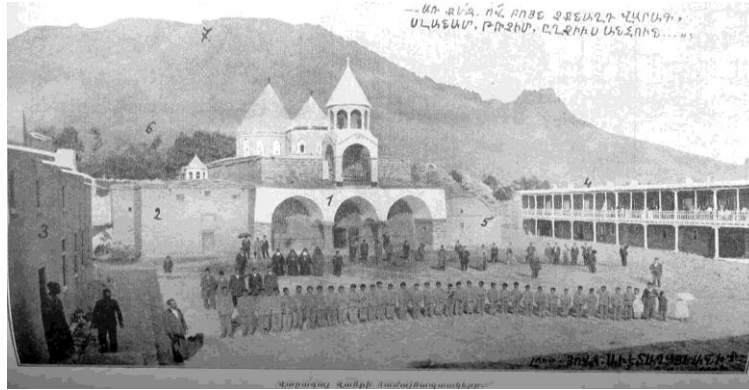

Şekil 41. Warak Wank Manastırı Surp Sion Kilisesi Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

Ermeniler arasında meşhur ve mukaddes olan Varagavank Manastırı, I. Dünya Savaşı öncesi Van ve çevresinde meydana gelen isyan ve siyasi etkinliklerin merkezi olmuştur. Patrik Mığırđıç Hırımıyan'ın 1857 yılında bu manastırda kurduğu matbaada basılan "Arziv Vaspuragan" ve "Van Kartalı" isimindeki gazetelerle propaganda ve isyanlara hazırlık yapılmıştır (Cengiz, 1983: 17,18, 48,273), (Ergünöz,1994: 29,44,219).

4.1.8. Diğer Tamamlayıcı Mimari Yapılar

Warak Wank Manastırı meydana getiren yedi adet ibadet mekânının dışında, farklı dönemlerde inşa edilen manastırın güneybatısında "L" biçiminde 47 adet keşiş odası, bir banyo, eğitimle ilgili sekiz odalı iki bina ve diğer hizmet mekânlarından oluşmaktadır.

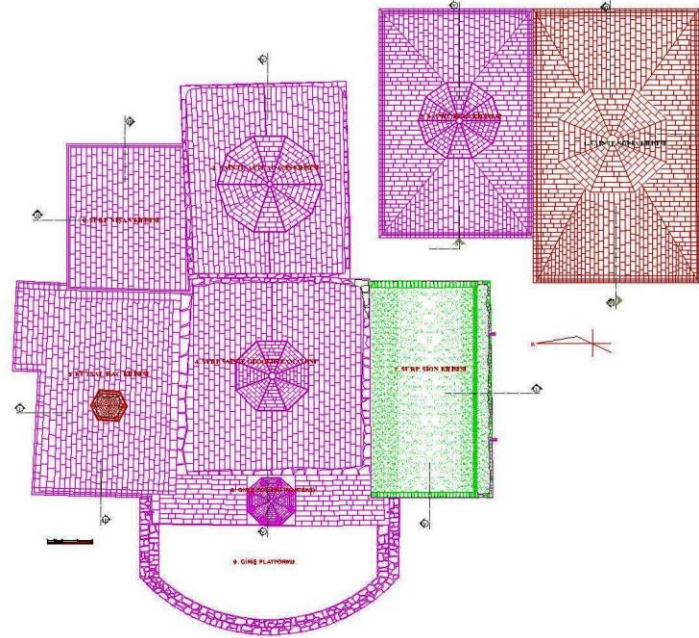
Şekil 42. Warak Wank Manastırı Kuzeybatı Genel Görünüşü (Jean Meseryan)

Geleneksel sivil bölge mimarisi yapım ve kerpiç malzeme ile inşa edilmiş olan bu yapılar tamamı yıkıldığı için, mimari form ve fonksiyonel özellikleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bu yapılar ile kiliseler arasında bir avlunun bulunduğu fotoğraf, gravür ve çizimlerde açıkça görölmektedir. Bu mimari yapıları da içerisine alan manastır dışarıdan bir çevre ihata duvarı ile çevrelenmiştir (Şekil 19,42).

4.2. Örtü Sistemi

Manastırı meydana getiren yedi kiliseden güneybatıda yer alan Surp Sion Kilisesi'nin örtü sistemi tonoz formunda ve sıkıştırılmış toprak olarak inşa edilmiştir. Diğer altı yapı örtü sistemi ise eğimli geçmeli taş kaplama olarak inşa edilmiştir. Taş kaplamalı örtü sistemi saçak yapısı 0.15 m. dışa taşıntılı iki düz katmanlı ve geçmeli bir yapıdadır.

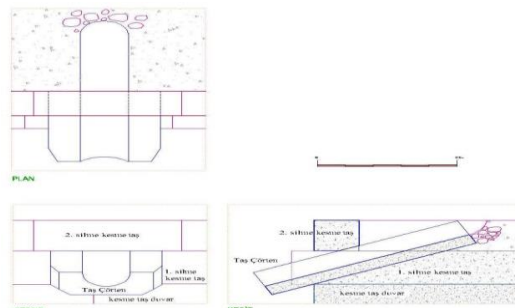
Sainte Sopiha Kilisesi, örtü sistemi 11.08x19.12 m. ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formundadır. Köşelerden % 22 eğimli olarak devam eden taş kaplama ortada ongen formunda piramidal taş kaplamalı 7.28 m. genişliğindeki konik külah ile tamamlanmaktadır. Sainte Jean Kilisesi, örtü sistemi 10.32x15.98 m. ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formundadır. Köşelerden % 29 eğimli olarak devam eden taş kaplama ortada ongen formunda piramidal taş kaplamalı 5.24 m. genişliğindeki konik külah ile tamamlanmaktadır (Şekil 19,43).

Şekil 43. Warak Wank Manastırı Örtü Restitüsyon Planı (Ş. Öztürk)

Surp Astuacacın Kilisesi, örtü sistemi 11.11x13.78 m. ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formundadır. Kilise örtüsü ortadan kuzey ve güneye doğru eğimli olarak devam eden taş kaplama ortada ongen formunda piramidal taş kaplamalı 7.02 m. genişliğindeki konik külah ile tamamlanmaktadır (Şekil 43). Sainte Geogers Jamatonu, örtü sistemi 13.02x13.84 m. ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formundadır. Jamaton örtüsü ortadan kuzey ve güneye doğru eğimli olarak devam eden taş kaplama ortada sekizgen formunda piramidal taş kaplamalı 4.85 m. genişliğindeki konik külah ile tamamlanmaktadır.

Kutsal Haç Kilisesi, örtü sistemi 9.40x14.80 m. ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formundadır. Kilise örtüsü ortadan kuzey ve güneye doğru eğimli olarak devam eden taş kaplama ortada altıgen formunda piramidal taş kaplamalı 2.47 m. genişliğindeki aydınlık feneri ile tamamlanmaktadır. Kutsal Haç Kilisesi, taş kaplamalı örtüsü kuzeydoğu köşesi kuzeye doğru 1.73 m. taşıntılı olarak inşa edilmiştir.

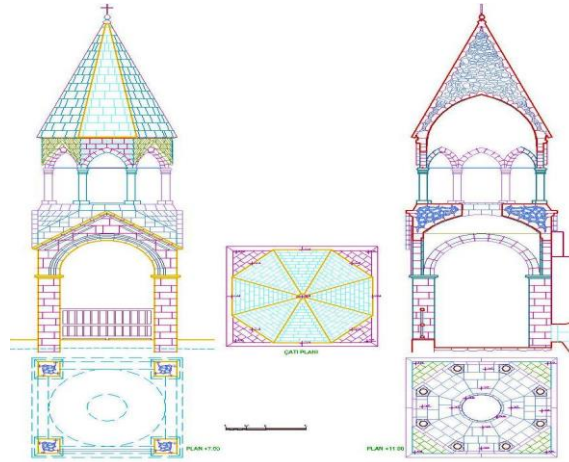

Şekil 44. Warak Wank Manastırı Örtü Sistemi Çörten Detayı (Ş. Öztürk)

Surp Nişan Kilisesi, örtü sistemi 6.25x10.25 m. ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formundadır. Yapı örtü sistemi kuzeye doğru % 9 eğimli olarak devam etmektedir. Surp Sion Kilisesi, örtü sistemi 6.15x15.16 m. ölçülerinde doğu batı yönünde dikdörtgen formundadır. Kilise örtüsü güneye doğru tonoz eğimli olarak devam eden sıkıştırılmış çorak topraktır. Kilisenin güney örtü sistemi 1.00 m. genişlikte boydan boya düz güneye eğimli olup kar ve yağmur suları iki adet yekpare taştan inşa edilmiş çörtenler ile tahliye edilmektedir (Şekil 43,44).

4.3. Çan Kulesi (Zankagadun)

Warak Wank Manastırı, Çan Kulesi giriş bölümü üzerinde yer almaktadır. Giriş bölümü örtü sistemi 3.54x15.95 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı ortadan kuzey ve güney yöne eğimli olarak inşa edilmiştir.

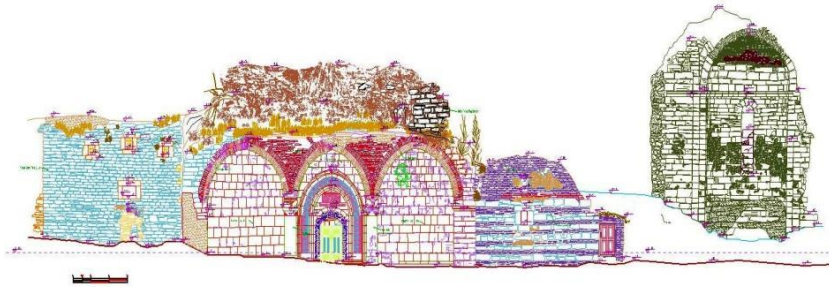

Şekil 45. Warak Wank Manastırı Çan Kulesi Detayları (Ş. Öztürk)

Giriş bölümünün ortasında yer alan Çan Kulesi, 3.76x3.76 m. kare planlı olarak sekizgen formlu, sekiz sütun yardımıyla sivri kemerler üzerinde yükselen piramidal konik külah ile tamamlanmıştır (Şekil 43,45).

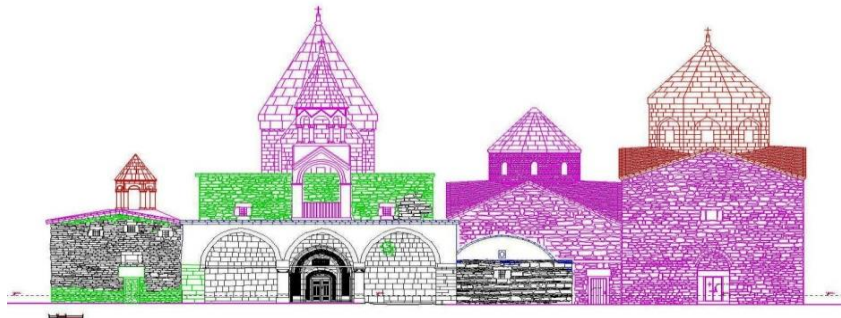
4.5. Cepheler

Warak Wank Manastırı'nın en hareketli giriş batı cephesi 44.31 m. genişliğindedir. Cephedeki hareketlilik giriş revak bölümü, süslemeli giriş kapısı, çan kulesi, aydınlık feneri ve üç adet çokgen planlı konik piramidal külah önemli bir rol oynar (Şekil 46). Cephe yüksekliği farklı kilise yüksekliklerinden dolayı oldukça hareketlidir.

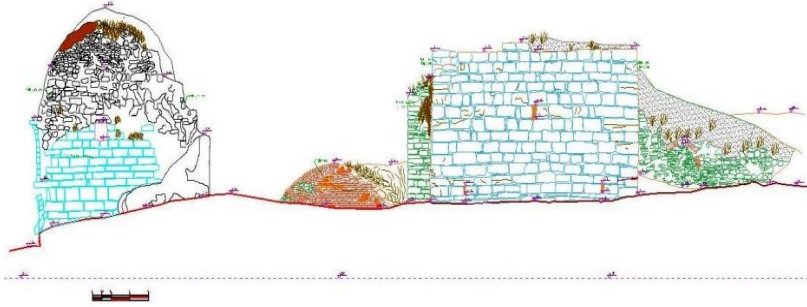
Şekil 46. Warak Wank Manastırı Batı Cephe Rölövesi (Ş. Öztürk)

Batı cephesindeki farklı biçim ve kotlarda yer alan kapı ve pencere doluluk boşluk oranı bu hareketliliği zenginleştirmektedir. Batı cephesinde farklı dönemlerde inşa edilen yapı malzemesi ve teknik örneğini cephede homojen olmayan bir dokuya yansımıştır.

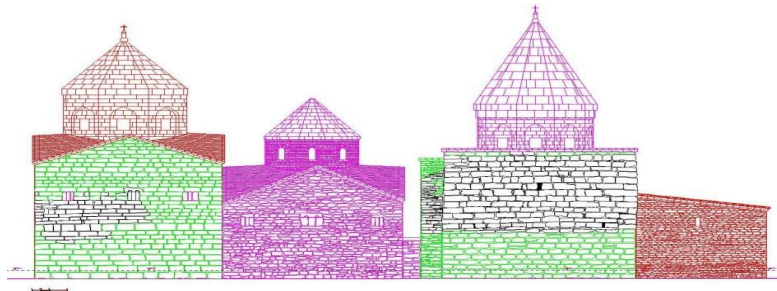

Şekil 47. Warak Wank Manastırı Batı Cephesi Restitüsü (Ş. Öztürk)

Manastır doğu cephesi 41.31 m. genişliğindedir. Cephede yer alan dört kilisenin mimari yapısı ve yükseklikleri birbirinde oldukça farklı bir yapıdadır. Yapıların üzerinde yükselen üç adet farklı ölçülerdeki piramidal konik kûlahlı, çatı eğimleri, farklı kot ve ölçülerdeki pencereler ile cepheye hareketlilik sağlamıştır (Şekil 46-48).

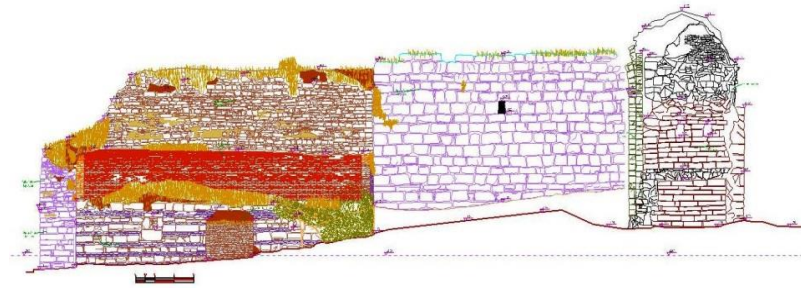

Şekil 48. Warak Wank Manastırı Doğu Cephe Rölövesi (Ş. Öztürk)

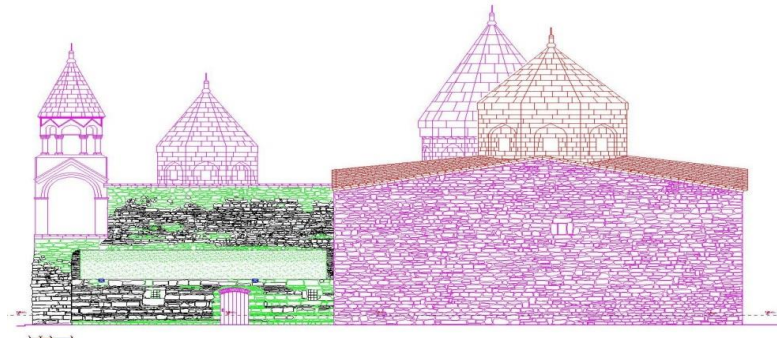
Şekil 49. Warak Wank Manastırı Doğu Cephe Restitüsyonu (Ş. Öztürk)

Manastır güney cephesi 33.80 m. genişliğindedir. Cephede yer alan dört kilisenin mimari yapısı ve yükseklikleri birbirinde oldukça farklı bir yapıdadır. Yapıların üzerinde yükselen üç adet farklı ölçülerdeki piramidal konik kûlah, çan kulesi, çatı eğimleri, farklı kot ve ölçülerdeki pencereler ile cepheye hareketlilik sağlamıştır (Şekil 49-52).

Şekil 50. Warak Wank Manastırı Güney Cephe Rölövesi (Ş. Öztürk)

Surp Sion Kilisesi'nin tonoz örtü sistemi, basık yuvarlak kemerli giriş kapısı ve kapının her iki yanda bulunan küçük pencereler ile cephe hareketliliği zenginleşmiştir.

Şekil 51. Warak Wank Manastırı Güney Cephe Restitüsyonu (Ş. Öztürk)

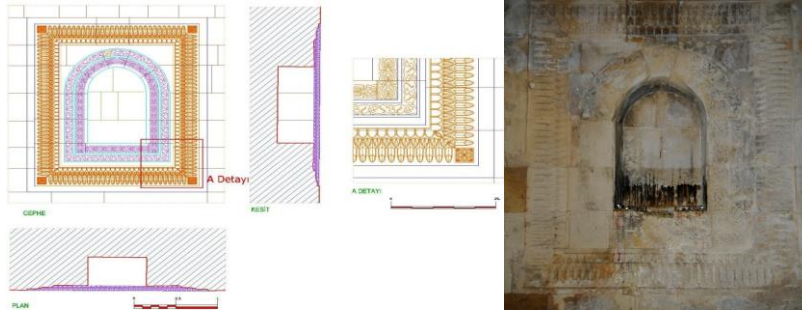

Şekil 52. Warak Wank Manastırı Güney Cephe Görünüşü (Ş. Öztürk)

4.6. Süsleme

Warak Wank Manastırı'nı oluşturan eklenti mimari yapılar, değişik dönem mimarisinde inşa edildiğinden, aralarında mimari, malzeme, form ve yapım tekniği bakımından farklılıklar söz konusudur. Bu mimari değişiklik manastırın iç ve dış süsleme yapısında görülmektedir.

Şekil 53,54. Warak Wank Manastırı Sainte Geogers Jamatunu Niş Detay ve Görünüşü (Ş. Öztürk)

Manastırın Jamaton ve Surp Astuacacın Kilisesi sivri kemerli giriş kapıları çevresindeki mukarnas ve diğer geometrik süslemeler ile donatılmıştır (Şekil 53,54).

Şekil 55-57. Warak Wank Manastırı Sainte Geogers Jamatunu Sütun Fresko Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Giriş revak bölümünde yer alan yuvarlak formlu sütunların kaide ve sütun başlıklarında yer alan bitkisel süslemeler ve revak bölümünün doğu beden duvarında sıralı bir konumda yerleştirilen haçkarı motif süslemeler oldukça dikkat çekmektedir (Şekil 64,65). Jamaton mekânında yer alan nişler ve Jamatondan Kutsal Haç Kilisesi'ne açılan üç dilimli er alan kapı çevresinde donatılı geometrik süslemeler

Şekil 58-60. Warak Wank Manastırı Sainte Geogers Jamatonu Sütun Fresko Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Jamaton mekânının içerisinde yer alan kare planlı dört adet sütunları tüm satırları cass harcı ile sıvalı olup, yüzeylerine oldukça önemli ve zengin kalem işi ile hazırlanmış freskolar süslemeleri ile donatılmıştır. Freskolar da kullanılan renkler ağırlıklı olarak siyah ve beyazın hakim olduğu yer yer kahverenginin de kullanıldığı görülmektedir (Şekil 55-63).

Şekil 61-63. Warak Wank Manastırı Sainte Geogers Jamatonu Sütun Fresko Görünüşleri (Ş. Öztürk)

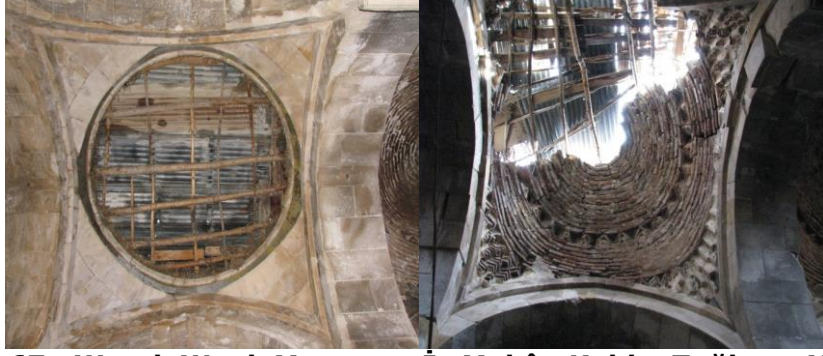
4.7. Malzeme Analizi ve Yapım Tekniği

Warak Wank Manastırı, inşasında kullanılan ana yapım malzemesi, kalker taşı, moloz taşı, kaba yonu taşı, bölgesel bazalt taşı, tuğla, metal ve ahşaptır.

Şekil 64,65. Warak Wank Manastırı Giriş Revak Beden Duvarı Haçkar Süsleme Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Kalker ve Andezit taşı; yapının ana iç, dış beden duvarlarından, kemer, örtü sistemi kubbe, tonoz, kemer ayak, saçak, yapımında kullanılmıştır. Andezit taşı iki farklı renkte yapının iç ve dış beden duvarlarında kahverengi ve açık renkte kullanılmıştır (Şekil 66-68).

Şekil 66,67. Warak Wank Manastırı İç Mekân Kubbe Tuğla ve Yonu Taşı Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Moloz taşı; Yapının tüm beden ve iç duvarlarında dolgu yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Kaba yonu taşı; Ana yapı dışında tamamlayıcı müstemilat bölümlerinin yapımı ile kilisenin doğu ve batı beden duvarının alt bölümünde sıralı olarak kullanılmıştır. Bazalt taş; Jamaton ve kiliselerin iç zemin döşemesi ve apsis döşemesinde kullanılmıştır. Bazalt taş; Jamaton ve kiliselerin iç zemin döşemesi ve apsis döşemesinde kullanılmıştır.

Tuğla; yapının kubbe, tonoz ve geçiş elemanları ile beden duvarında yer yer harman tuğlası kullanılmıştır. Ayrıca, Surp Sion Kilisesi'nin iç ve dış beden duvarlarında yonu taş ile birlikte kullanılmıştır. Metal malzeme; Yapının tüm kapı, pencere aksesuarında, pencere korkuluklarında ve manastır giriş bölümü kemerlerde gergi çubuklarında kullanılmıştır.

Şekil 68. Warak Wank Manastırı İç Mekân Kubbe Tuğla ve Yonu Taşı Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Ahşap malzeme; Manastırın tüm kapı ve pencere doğramalarında kullanılmıştır. Manastır yapımında bağlayıcı olarak kireç harcı kullanılmıştır. Manastır yapılarından kronolojik olarak en eski inşa edilen, Sainte Sophia Kilisesi, Sainte Jean Kilisesi ve Surp Astuacacın Kilisesi'nin iç mekânları kireç harç ile sıvalı, sonradan inşa edilen diğer dört kilisenin iç mekânları tamamı sıvasız olarak yapılmıştır.

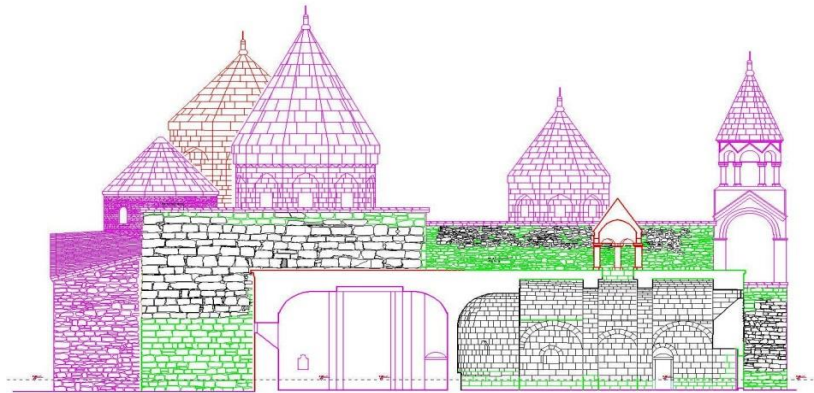
Şekil 69,70. Warak Wank Manastırı İç Mekân Kubbe Tuğla ve Yonu Taşı Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Yapıyı oluşturan beden taş duvarları iç ve dış duvarlarda kalınlıkları farklılıklarla birlikte yaklaşık 1.00 m. dir. Kesme taşların örüldüğü beden dış duvarları, kapı-pencere kemer ve söveleri muntazam şekilde işlenerek yatay ve düşey derzleri oldukça ince tutulmuştur.

Şekil 71,72. Warak Wank Manastırı İç Mekân Kubbe, Tonz Tuğla ve Yonu Taşı Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Kireç harcı kullanılarak ince dokulu siva ile yapının iç duvarların satırları sıvanmıştır (Şekil 69-74). Warak Wank Manastırı'nda kullanılan harç ve siva örnekler yapının değişik yerlerinde iki siva ve bir harç numunesi alınarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü tarafından malzeme analizi yapılmıştır.

Şekil 73. Saint Jean Kilisesi A-A ve A¹. A¹ En Kesitleri (Ş. Öztürk)

Yapılan harç ve siva analizleri hazırlanan 22.04.2010 tarih ve 934 sayılı raporla sonuçlanmıştır. Bir harç ve iki siva malzeme numunesi analizleri üç aşamada tamamlanmıştır. Bunlar;

1.a. Mevcut Sıva Durum Analizi; Gri renkte, sert dokulu, gözeneksiz, minik çakıl parçaları içeren, görünür ince agregalı sıva tabakasıdır. Sağlam ve sert el ile kopartılabilen ancak dağılmaz, sulu zımpara ile düzgün bir yüzey oluşturulabilir, ancak ince kesit için sağlamaştırması şarttır.

Şekil 74. Jamaton ve Kilise C- C1 Boy Kesiti (Ş. Öztürk)

1.b. Mevcut Sıva Durum Analizi; Pembe renkte, sert dokulu, gözeneksiz, yer yer kireç lümleri içeren, ince agregalı Horasanvari sıva tabakasıdır. Sağlam ve sert el ile kopartılabilen, ancak dağılmaz. Dayanımı, sulu zımpara ile düzgün bir yüzey oluşturulabilir, ancak ince kesit için sağlamaştırması şarttır.

1.c. Mevcut Harç Durum Analizi; Açık/bej renkte, sert dokulu, gözeneksiz, yer, yer kireç lümleri içeren, ince agregalı harç parçalıdır. Çok sert zorlukla elle koparılabilir. Dayanımı çok sert zorlukla elle koparılabilir. Yüzey sağlamaştırma olmadan da ince kesit yapılabilir.

2. Kimyasal Harç ve Sıva Analizi; Malzeme içindeki (kalsiyum karbonat) organik madde ve nem miktarlarını tespit etmek amacıyla yapılan analizdir. Malzeme içindeki kireç oranının tespiti için; kızdırma kaybı (kalsinasyon) ile asit testi (HCI'de kaybı) analizleri yapılmıştır.

Örnek	Asitte Kayıp %	Asitte Kayıp %					Kızartma Kayıpları			Spot Testleri	
		1180u	600u	250u	125u	<125u	% Nem	% Org.	%CaCO ₃	(SO ₄) ²⁻	Cl ⁻
Sıva	60,65	54,65	24,34	11,69	5,97	3,34	7,50	7,77	61,58	-	++
Sıva	88,84	37,93	27,59	6,90	13,79	13,79	1,47	3,27	83,35	-	++
Harç	62,71	68,03	10,73	10,94	3,65	6,65	1,65	8,60	61,04	-	+

Şekil 75. Warak-Wank Manastırı Harç ve Sıva Test Sonuçları (Ş. Öztürk)

Kızdırma kayıpları analizleri sonucunda bulunan değerler malzeme içindeki organik madde miktarının ve kalsiyum karbonat miktarının verir. Asit testi sonucu ise; malzemedeki kalsiyum miktarının verir. Aşağıdaki tabloda; kızartma kayıpları, asit testi, elek analizleri ve spot testi sonuçları verilmiştir (Şekil 75).

3. Harç ve Sıva Malzeme Değerlendirme Analizi; Yapılan malzeme analiz değerlendirme sonucunda Warak Wank Manastırı harç ve sıva örneklerinden tespit edilen ve onarım çalışmalarında önerilen malzeme oran ve birimleri şöyledir.

Harç

% 33-35 Sönmüş ve bekletilmiş kireç

% 23-35 Taş tozu

% 38-40 Yıkanmış dere kumu

Sıva-a

% 33-35 Sönmüş ve bekletilmiş kireç

% 35-40 Taş tozu

% 18-20 Tuğla tozu ve kırığı

% 3-5 Yıkanmış dere kumu

Sıva-b

- % 33-35 Sönmüş ve bekletilmiş kireç
- % 23-25 Taş tozu
- % 38-40 Yıkanmış dere kumu (Öztürk, 2010:1-3).

5. PROJE UYGULAMALARI

5.1. Belgeleme Çalışmaları

Mimari belgeleme çalışmalar, 26-29.12.2009 tarihleri arasında konusunda uzman bir ekip ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmayı gerçekleştiren ekip; Melek Akçadoğan, Mimar; Seda Kavukçuoğlu, Mimar; Erhan Yalım, Mimar; Kıyas Tökmeci, Mimar; M. Bülent İter, İnşaat Mühendisi; Hayri Fehmi Yılmaz, Sanat Tarihçisi; Aziz Emre Şenel, Harita Teknikeri, Mehtap Ekici, Restöretör; Deniz Çokcan, Restöretör; Mehmet Zeki Uludağ, 3D Lazer Tarama Operatörü ve Şahabettin Öztürk, Dr. Mimar, Sanat Tarihçisi'nden oluşmuştur (Şekil 76,77).

Rölöve ölçüm alımlarında Riegl VZ 400 model 3 boyutlu (3B) lazer tarayıcı ve tarayıcıya kalibre edilmiştir. Lazer tarayıcı lazer ışını gidiş geliş zaman aralığı ilkesine göre çalışmaktadır.

Farklı istasyonlarda taranan 3 boyutlu nokta bulutları birleştirilerek orto-foto (fotogrametrik) görüntüler elde edilmiştir. Böylece tarama ve fotoğrafların işlenmesi, Orthophoto-Rectificationu yapılması sağlanmıştır.

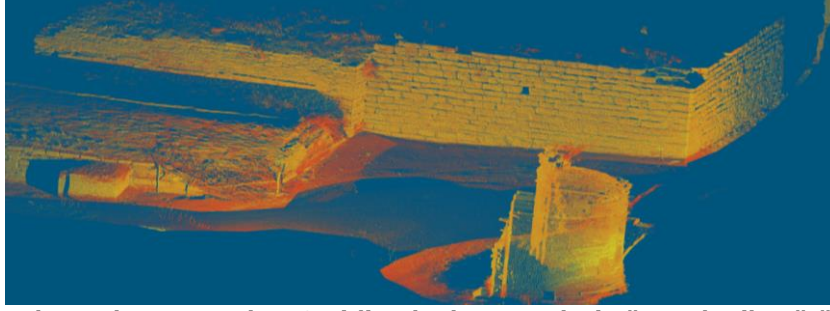
Şekil 76,77. Warak-Wank Manastırı Trimble Gx 3d Scanner 3 Boyutlu Nokta Bulutu (Ş. Öztürk)

Orthophotoların değerlendirilmesi ve mevcut durumun tespiti rölöve çalışması için, Trimble GX 200 model lazer scanner ile toplam 22 noktada tarama işlemi yapılmıştır. Kalibrasyonu yapılmış fotoğraf makinesi ve lenslerle cephe bazlı olarak fotoğrafları çekilmiştir (Şekil 78,79).

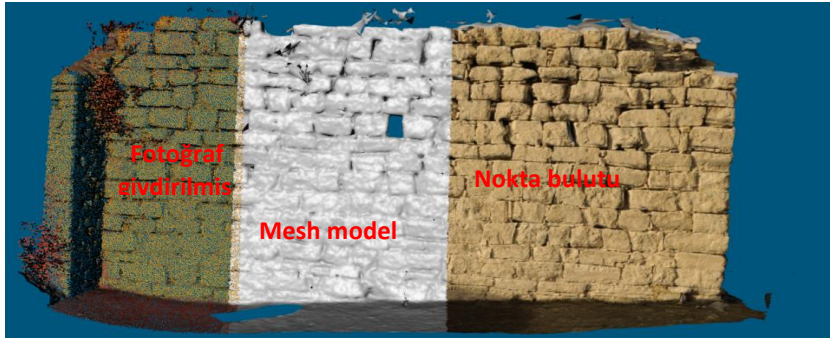
Şekil 78,79. Warak-Wank Manastırı Farklı İstasyondan Taranan Nokta Bulutlarının Register Edilmiş Görünüşü (Ş. Öztürk)

Yapının iç ve dışında çekilen altlık fotoğrafların 2b den 3b ye çevrilmesi yapılmıştır. Daha sonra mesh modellerin oluşturulması ve fotoğraf yapıştırılarak düzlemin belirlenmesi ve orthophoto alınması yapılmıştır.

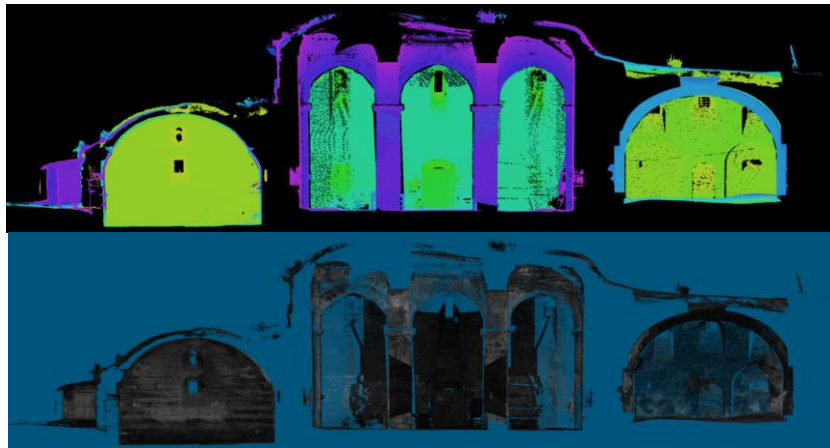
Şekil 80. Warak-Wank Manastırı'nın Çeşitli Noktaların Jeodezi Yöntemler ile Bütünleştirme (Ş. Öztürk)

Tarama yapılan çeşitli noktaların birbirine jeodezik yöntemlerle bir bütün haline getirilmiştir. Altlık fotoğraflarının K1, K2, K3 ve dış yönelmelerinin hesaplanarak objektif hatalarının fotogrametrik kurallara göre düzeltilmesi sağlanmıştır.

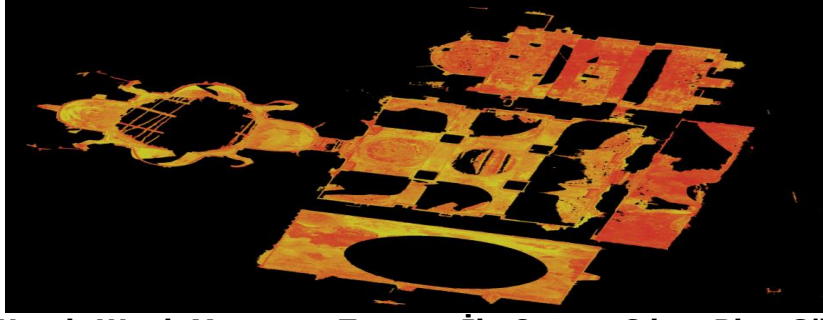
Şekil 81. Warak-Wank Manastırı Lazer Tarama Nokta Bulutu Veri Görünüşü (Ş. Öztürk)

Nokta bulutlarından poligonlar oluşturularak mesh (3b sayısal model) oluşturulup oluşan bu modellere fotoğraf yapıştırılmıştır. Seçilen düzleme göre 3b oluşturulan modellerden ve nokta bulutlarından CAD ortamına birebir ölçekte aktarılabilen raster image (orthophoto) ihracı yapılmıştır (Şekil 158-168).

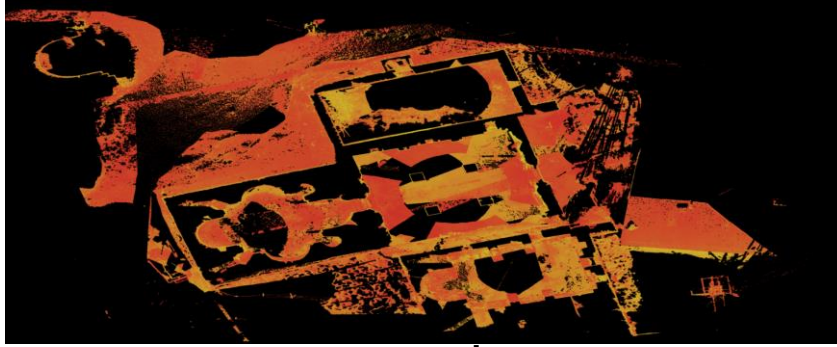
Şekil 82,83. Warak-Wank Manastırı Elevation ve Grey Scaled Orthophoto Hazırlanma Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Seçilen düzleme göre 3b oluşturulan modellerden ve nokta bulutlarından CAD ortamına birebir ölçekte aktarılabilen raster image (orthophoto) ihracı yapılmıştır. Proje esnasında toplam 64 cephe, dokuz kesit ve sekiz plan orthophoto ortaya çıkartılmıştır. Toplamda 33.000.000 noktadan yararlanılmış, 143 fotoğraf 3b registerlenmiş, 65 adet mesh model elde edilerek rölöve plan, kesit ve cepheler hatasız olarak hazırlanmıştır (Şekil 80-84).

Şekil 84. Warak-Wank Manastırı Tarama İle Ortaya Çıkan Plan Görünüşü (Ş. Öztürk)

Optik aletin kullanılmasının da imkânsız olduğu küçük alanlarda ise ölçümler genel koordinat sistemine bağlanmak kaydı ile metre kullanımı ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bu veriler doğrultusunda rölöve çizimleri yapılmıştır.

Şekil 85. Warak-Wank Manastırı Tarama İle Ortaya Çıkan Plan Görünüşü (Ş. Öztürk)

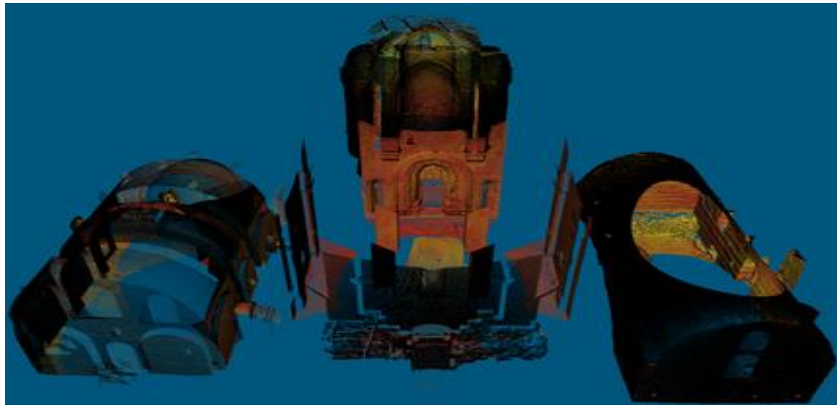
Elde edilen veriler RİSCAN programında işlendikten sonra pod dosyasına çevrilip ve gelen pod dosyası microstation aracılığı ile çizilmiştir. Belgelemede Nikon D300 (12 megapixel) fotoğraf makinesi, 12-24 mm., 10,5 mm. nikkor balık gözü objektif ve 18-200 mm nikkor objektif ile Nikon D700 (12mp fullframe) fotoğraf makinesi kullanılmıştır (Şekil 80-86).

5.2. Rölöve

5.2.1. Rölöve Analitik Analiz Projesi

5.2.2. Rölöve Malzeme Analiz Projesi

5.2.3. Rölöve Hasar Analiz Projesi (Şekil 87-96), (Öztürk, 2011: 10-37).

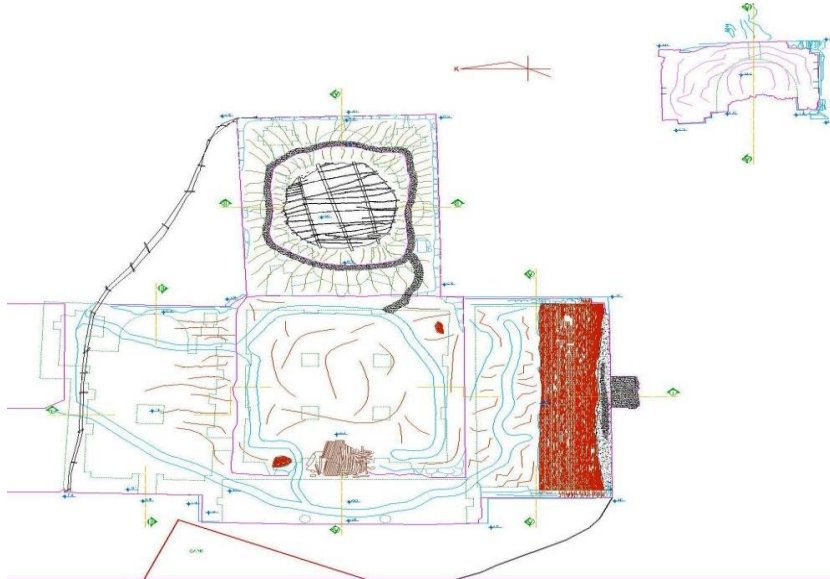

Şekil 86. Warak-Wank Manastırı İki Farklı İstasyondan Taranan Nokta Bulutlarının Register Edilmiş Görünüşü (Ş. Öztürk)

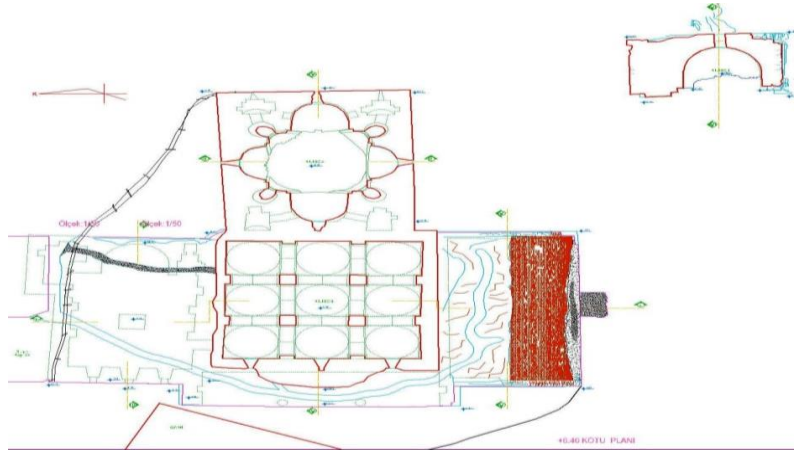

	Özgün Kısımlar		Çatlak Oluşumu
	Yüzey Bozulması		Eksik Olan Yapı Ögesi
	Muhdes (Sonradan eklenen - badana)		Malzeme Kopması/ Yok Olması
	Derz Bozulması (Aşınma, Boşalma)		Toprak ve moloz yığılı
	Yüzey Kirlenmesi (Bitki, Yosun oluşumu) / Flora		Tuz Oluşumu
	Yüzey Kirlenmesi (is ve rutubet)		

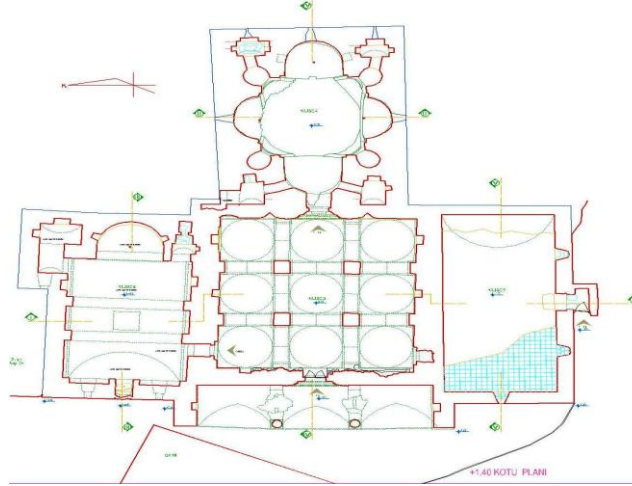
Şekil 87. Warak-Wank Manastırı Rölöve Hasar Analiz Legendi (Ş. Öztürk)

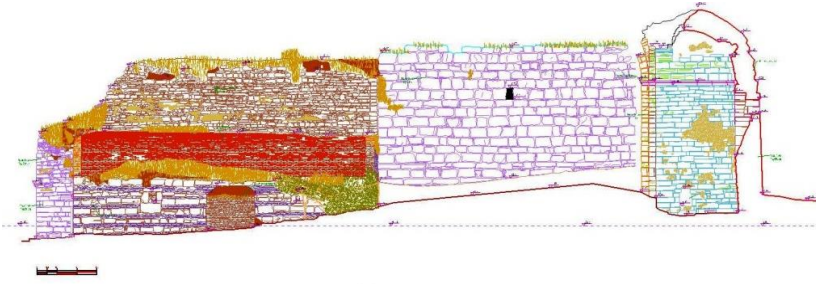
Şekil 88. Warak-Wank Manastırı Rölöve Örtü Planı (Ş. Öztürk)

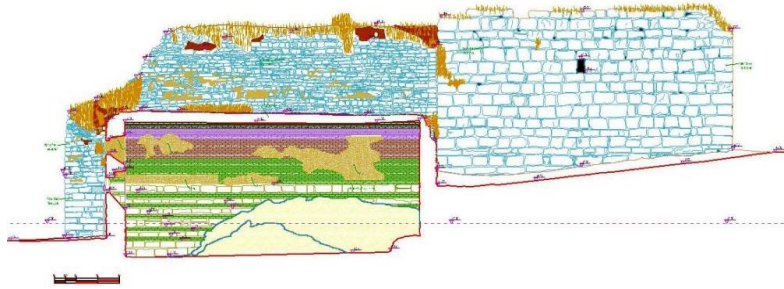
Şekil 89. Warak-Wank Manastırı Rölöve 6.40 Kot Planı (Ş. Öztürk)

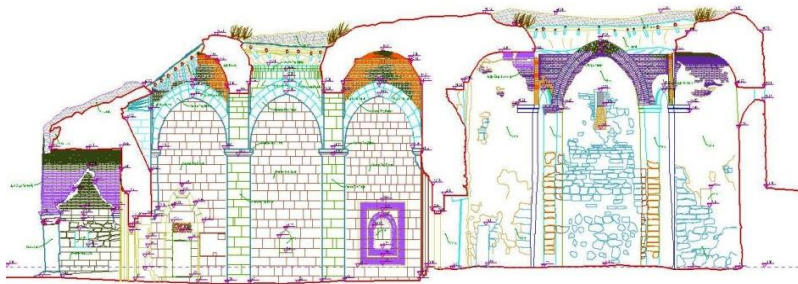
Şekil 90. Warak-Wank Manastırı Rölöve 1.40 Kot Planı (Ş. Öztürk)

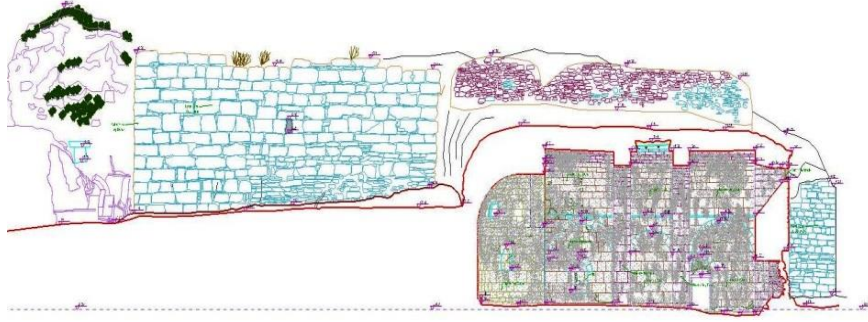
Şekil 91. Warak-Wank Manastırı Rölöve VI-VI Boy Kesiti (Ş. Öztürk)

Şekil 92. Warak-Wank Manastırı Rölöve V-V Boy Kesiti (Ş. Öztürk)

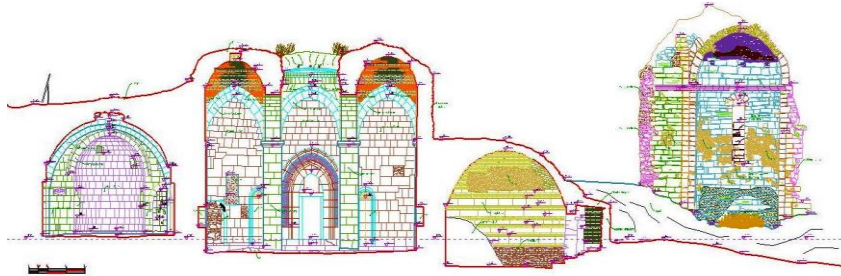
Şekil 93. Warak-Wank Manastırı Rölöve IV-IV Boy Kesiti (Ş. Öztürk)

Şekil 94. Warak-Wank Manastırı Rölöve IV-IV Boy Kesiti (Ş. Öztürk)

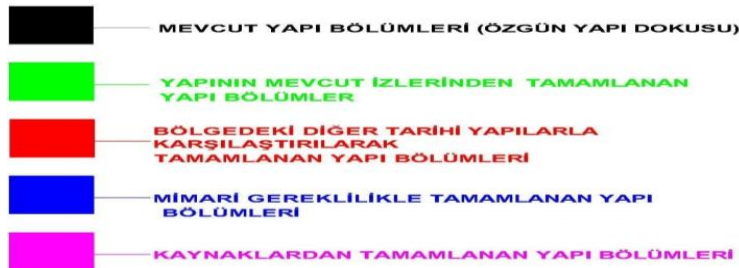
Şekil 95. Warak-Wank Manastırı Rölöve II-II Boy Kesiti (Ş. Öztürk)

Şekil 96. Warak-Wank Manastırı Rölöve I-I Boy Kesiti (Ş. Öztürk)

5.3. Restitüsyon

- 5.3.1. Mevcut Yapı Bölümleri (Özgün Yapı Doku)
- 5.3.2. Yapının Mevcut İzlerinden Tamamlanan Yapı Bölümleri
- 5.3.3. Bölgedeki Diğer Tarihi Yapılarla karşılaştırılarak Tamamlanan Yapı Bölümleri
- 5.3.4. Mimari Gereklilikle Tamamlanan Yapı Bölümleri
- 5.3.5. Kaynaklardan Tamamlanan Yapı Bölümleri (Şekil 97), (Öztürk, 2011: 4-13).

Şekil 97. Warak-Wank Manastırı Restitüsyon Lejandı (Ş. Öztürk)

5.4. Restorasyon

- 5.4.1. Restorasyon Projesi
- 5.4.1. Restorasyon Müdahale Projesi (Şekil 98).

Yapı Sorun Analizi					
	Tuğla Üzeri Sıra Kaplı Yüzeyler tamamlanacaktır.		Yüzey Aşınması olan yerler taş tozu harç ile doldurulacaktır.		Bakınız Statik Rapor
	Taş Üzeri Sıra Kaplı Yüzeyler tamamlanacaktır.		Bozulmuş ve eksik olan sıra yüzeyleri tamamlanacaktır.		Bakınız Statik Rapor
	Taş Üzeri Boya Kaplı Yüzeyler tamamlanacaktır.		Freskler tamamlanacaktır.		Bakınız Statik Rapor
	Bibii Oluşumu görülen yerlerde temizleme yapılacaktır.		Boşalan derzler harç ile doldurulacaktır.	Yapıdaki Değişim Analizi	
	Is ve Karbonleşme görülen yerlerde temizleme yapılacaktır.		Taş Malzemeleri tamamlanacaktır.		Sonradan eklenen yapı öğeleri kaldırılacaktır.
	Tuz Oluşumu görülen yerlerde temizleme yapılacaktır.		Tuğla Malzemeleri tamamlanacaktır.		Eksik olan yapı öğeleri tamamlanacaktır.
	Toprak ve Moloz Yığılı Temizlenecektir.		Taş Profilleri tamamlanacaktır.		Ozgün yapıya ait olmayan batana temizlenecektir.
	Aşınmış Malzemeler yenileriyle değiştirilecektir.		Tuğla Üzeri Sıra Kaplı Profiller tamamlanacaktır.		Kazı çalışması yapılacaktır.

Şekil 98. Warak-Wank Manastırı Restorasyon Müdahale Lejandı (Ş. Öztürk)

5.5. Rapor ve Fotoğraf Albümü

5.5.1. Koruma Raporu

5.5.2. Fotoğraf Albümü, (Öztürk, 2011: 3,7).

6. SONUÇ

Van ve çevresinde farklı dönemlerde ve değişik büyüklükteki Hristiyan-Ermeni yapıları, şehir merkezinden uzak tenha alanlarda inşa edilmiştir. Yapılar Van Gölü içerisindeki dört ada da ve yüksek dağların korunaklı yamaçları tercih edilmiştir. Van Şehri'nin doğusundaki Ereğ Dağı'nın güneybatısının yamacında yer alan Warak-Wank Manastırı'nın koruma proje çalışmaları, Van Valiliği tarafından 2010 yılında başlatılmıştır.

Van ili ve çevresinde 2000'li yılların başında itibaren başlatılan koruma ve onarımlar önce, Akdamar Adası'ndaki Kutsal Haç Manastırı, tamamlandıktan sonra, Edremit Kız Kilisesi, Eski Van Şehri Şapel de onarımı yapılmıştır. Yapılan onarım çalışmaları ile Hristiyan-Ermeni dini yapılara bölgesel, ulusal ve uluslararası ilginin artmasına neden olmuş, Van ve bölge kültür ile inanç turizmine önemli katkılar sağlanmıştır.

Warak-Wank (Yedi Kilise) Manastırı'nın çevresi Yukarı Bakraçlı Mahallesi'nin özel ruhsatlı konut yapıları ile çevrelenmiştir. Ayrıca, Wank (Yedi Kilise) Manastırı'nın mülkiyet tapusu Van'ın tanınan Altaylı ailesi ait olduğunda onarımlarda yasal bir takım problemleri ortadan kaldırmak amacıyla, Van Kültür Varlıkları Bölge Kurul tarafından belirlenecek koruma bandı kapsamındaki tüm taşınmaz ve analın acile kamulaştırılmasının yapılması zorunluluk arz etmektedir.

Hazırlanan koruma projesinin uygulanması ve mimari yapılarını ortaya çıkartmak amacıyla bilimsel kazı yapılarak, uygulama aşamasına geçilmesi gerekmektedir. Wank (Yedi Kilise) Manastırı'nın onarılması, kültür ve dini turizmine kazanması ile birlikte yüzyıllarca aynı coğrafyayı paylaşmış, ortak evrensel değerlere sahip iki eski kültürün, kültürel bir miras sayesinde ilişkilerinin iyileşmesine vesile olması açısından son derece büyük bir önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Van Valiliği ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi tarafından başlatılan proje ve onarım çalışmaları ile Wank (Yedi Kilise) Manastırı, bölge kültür ve turizmin üzerindeki olumlu etkisi olacağı bir gerçektir. Bir asırlık aranın ardından sonra Türkiye Cumhuriyeti çeşitli kurum ve kuruluşları tarafından başlatılan kapsamlı proje ve onarımlar devletin hoşgörüsü ile batı emperyalist güçlere örnek olacağı kanaatindeyim.

7. KAYNAKÇA

Aydın, M. (1991). *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya.

Bachman, W. 1913 *Kirchen und Moscheen in Armenien und Kurdistan*. Leipzig, J. C. Hinrichsche Buchhandlung.

Ergünöz A. E. (1994). *Van ve Çevresinde Ermeni İsyancıları*, Ankara.

Cengiz H. E. (1983) *Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekat-ı İhtilaliyyesi*, Ankara.

- Cuinet, V. (1892). *La Turquie D'Asie, Geographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnee De Chaque Province De L'Asie Mineure, Tome I-II*, Paris.
- Deyrolle, M. T. (1876). *Le Tour du Monde, XLVIII*, Paris.
- Grousset, R. (1947). *Histoire de l'Arménie Des Origines a 1071*, Payot-Paris.
- Güzeloğlu, S. (1996). *Tanrı Haldi'nin Başkenti Van ve Çevresine Tarihi ve Arkeolojik Bir Bakış*, İstanbul.
- Honigman, E. (1970). *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, (Çev. Fikret Işıltan), İstanbul.
- Karaca, Y. (1996). *Van ve Çevresindeki Manastır Kiliseleri*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Van, 17,18.
- Karaca, Y. (2004). *Doğu Anadolu Bölgesi, Hıristiyan Dini Mimarisinde Jamatun Yapıları*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Van, 32-164.
- Kaşkarlı, M. A. (1990). *Kilikya Tabii Ermeni Baronluğu Tarihi*, Ankara.
- Kırzlıoğlu, F. (1983). *Selçuklulardan Önce Ermenya'ya Hakim Olanlar, Türk Devletinde Ermeniler Sempozyumu*, (177-179.s.s.). Manisa: Türkiye.
- Kurucu, M.- Öztürk, Ş.- Güler, S. (2015). *A General Assessment of Varagavank Monastery in Van City. 17th International Conference on Arts, Humanities and Social Sciences (April 16-17, 2015)*, (612-622. s.s.). Lisbon, Portugal.
- Küçük, A. (1997). *Ermeni Kilisesi ve Türkler*, Ankara.
- Koçaş, S. (1976). *Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Ankara.
- Layard, A. H. (1853). *Discoveries in the Ruins of Nineveh and Babylon with Travels in Armenia, Kurdistan*, London.
- Lynch, H. F. B. (1965). *Armenia Travels and studies I-II*, London, 1901, Beyrut.
- Lalayan, E. (1910). *Couvents celebres du Vaspurakan, Azgagrakan Handes*, XXI, Tiflis.
- Metin, H. (1992). *Türkiye'nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları*, İstanbul.
- Meydan Larousse, (1988). *Ermeniler*, mad., IV. İstanbul.
- Nersessian, S. D. (1965), *Armenia and the Byzantine Empire, A Brief Study of Armenian Art and Civilization*, Massachusetts.
- Mercangöz, Z. ve bşk. (1995). *Ortaçağda Van Hıristiyan Dönemi*, Van, İstanbul.
- Mangaltepe, İ. (2009). *Seyyahların Gözüyle Van, (XIX. Yüzyıl)*, İstanbul.
- Ostrogorsky, G. (1991). *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret Işıltan) Ankara.
- Parmaksızoğlu, İ. (1968). *Ermeniler*, mad., T.A., XV. Ankara.
- Strabon, (1993). *Antik Anadolu Coğrafyası*, (Çev. Adnan Pekman), İstanbul.
- Şahin, R. (1988). *Tarih Boyunca Türk İdarelerinin Ermeni Politikaları*, İstanbul.
- Öztürk, R. (2010). *Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü, Van-Tuşba Çarpanak Ctouts-Ctuc (Surp Garabet-Gtuds) Manastırı Harç ve Siva Analiz Raporu*, İstanbul.
- Öztürk, Ş. (2010). *Van-İpekyolu Warak-Wank Manastırı Rölöve Raporu*, Van.
- Öztürk, Ş. (2010). *Van-İpekyolu Warak-Wank Manastırı Restitüsyon Raporu*, Van.
- Öztürk, Ş. (2010). *Van-İpekyolu Warak-Wank Manastırı Restorasyon Koruma Raporu*, Van.
- Thierry, J. M. Donabedian, P. (1998). *Armenian Art*, New York.
- Thierry, M. (1969). *Monasteres Armeniens du Vaspurakan-III*, REA, VI, Paris.
- Urfalı, M. (1987). *Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Çev.; Hrant D. Andreasyan), Ankara.
- Yıldırım, R. (1996). *Eskiçağ'da Anadolu*, İzmir.